

SKAPA

KONSTUNDERVISNING
FÖR BARN OCH UNGA
PÅ SVENSKA I FINLAND

SKAPA

KONSTUNDERVISNING FÖR BARN OCH UNGA
PÅ SVENSKA I FINLAND

Författare: Dan Sundblom
Formgivning: Jenny Haapimaa

Helsingfors 2022

Svenska kulturfonden
Georgsgatan 27
00100 Helsingfors
www.kulturfonden.fi

ISBN: 978-952-7263-18-1

Dan Sundblom
2022

DUNK – De Ungas Musikförbund i Svenskfinland rf
Martin Wegelius-Institutet sr
Svenska kulturfonden

INNEHÅLL

1. Inledning	09	6.5 Skolan och konstundervisningsaktörerna	59
2. Konstundervisningsfältets aktörer	13	6.5.1 Skolan som rekryteringsplattform	59
3. Tidigare forskning	18	6.5.2 Undervisning i skolans utrymmen	61
4. Syfte och frågeställningar	23	6.5.3 Skolan som samarbetspartner	62
5. Material och metod	24	6.6 Ökad tillgänglighet	67
6. Resultat	28	6.6.1 Tillgång på glesbygden	67
6.1 Det brokiga organisationslandskapet	28	6.6.2 Finlandsmodellen för hobbyverksamhet	71
6.1.1 Organisationsmodeller	28	6.6.3 Konstfostran inom småbarnspedagogiken	73
6.1.2 Samarbete och gemensamma forum	33	6.7 Underrepresenterade grupper	76
6.1.3 Sammanslagningar	35	6.7.1 Barn och unga med invandrarbakgrund	76
6.2 Ekonomi – förutsättningar och beroende	37	6.7.2 Könsfördelningen	82
6.2.1 Det fria fältet och den tredje sektorn	40	6.7.3 Barn med särskilda behov	84
6.2.2 Medborgarinstitut, kommunala läroanstalter och SA-läroanstalter	43	6.8 Konststart och verksamhetsmodell	88
6.3 Lärarbrist och undervisningsspråk	47	6.8.1 Gruppundervisning och enskild undervisning	88
6.3.1 Brist på svensktalande lärare	47	6.8.2 Ojämlighet mellan konstarterna och verksamhetsmodell	91
6.3.2 Utbildningsmöjligheter saknas	50	6.9 Frågan om ansvar	93
6.4 Synlighet och anseende	52	7. Sammanfattande diskussion	98
6.4.1 Synen på konstarbete	52	Litteratur	107
6.4.2 Kännedom om grundläggande konstundervisning ...	54	Definitioner av centrala begrepp som berör grundläggande konstundervisning	110
6.4.3 Kommunens betydelse och läroanstalternas samhällsansvar	56	Bilaga 1	114

1 Inledning

Vad då grundläggande konstundervisning? Detta är en fråga under-
tecknad har hört många gånger under det gångna året. Få, i alla fall
i min umgängeskrets, tycks på rak arm veta vad det handlar om.

Många vet att det finns organiserad verksamhet för barn och
unga på hög nivå och inom olika konstarter, men få känner till
benämningen grundläggande konstundervisning. Belysande för
detta är hur många barn som deltar i konstundervisning. År 2019
deltog cirka 128 000 elever i grundläggande konstundervisning,
varav cirka 10 000 var vuxna (Luoma 2020, 16). Dessa siffror in-
kluderar inte de barn och unga som deltog i icke-läroplansenlig
konstundervisning. År 2019 fanns det cirka 733 000 7–18-åringar
i vårt land. Det betyder att ungefär en sjättedel av hela åldersgrup-
pen deltog i grundläggande konstundervisning. Som jämförelse
kan nämnas att de tre största bollsporterna (fotboll, ishockey och
boboll) samma år spelades organiserat av 149 000 barn i åldern
4–17 (Yle 2021).

Vad avser man då med konstundervisning för barn och unga?
En första indelning kan göras mellan formell och icke-formell
konstundervisning. Den formella konstundervisningen, det vill
säga den grundläggande konstundervisningen, är en lagstadgad
verksamhet som enligt § 1 i lagen om grundläggande konst-

undervisning (1998/663) är ”målinriktad och från nivå till nivå fortskridande” och ”ger eleverna förmåga att uttrycka sig och söka sig till yrkesutbildning och utbildning på högre nivå inom konstområdet i fråga.” Undervisningen ska följa en läroplan som uppgörs i enlighet med Utbildningsstyrelsens föreskrifter och godkänns av utbildningsanordnaren. Man kunde säga att den är en parallellutbildning till den grundläggande utbildningen där eleven förkovras i ett konstämnes uttryckformer. Grundläggande konstundervisning ges i arkitektur, bildkonst, slöjd, mediekonst, musik, dans, ordkonst, cirkuskonst och teaterkonst. De läroanstalter som ger grundläggande konstundervisning har olika benämningar, såsom till exempel musikinstitut, bildkonstskola eller teaterskola.

Den grundläggande konstundervisningen i Finland är en i internationell jämförelse unik institution för konstverksamhet och konstutbildning. Den är en del av det finska utbildningssystemet och den förverkligas till stora delar med hjälp av offentliga medel. Om rektorernas och lärarnas behörighet bestäms i Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet 986/1998 (TPO-liitto 2022).

Den icke-formella konstundervisningen sker i olika organisationsmiljöer och på olika nivåer. Ibland är nivån mycket nära den inom grundläggande konstundervisning. Ett exempel på icke-formell konstundervisning erbjuds inom *Finlandsmodellen för hobbyverksamhet*. Den startade hösten 2021, på initiativ av undervisnings- och kulturministeriet, med målet att ge barn och unga möjlighet att kostnadsfritt utöva en hobby i samband med skoldagen.

Avsikten med denna rapport är att undersöka vilka utmaningar och vilken utvecklingspotential det finns på konstundervisnings-

fältet. En utgångspunkt är att alla barn och unga – oberoende av könstillhörighet, etnicitet och socioekonomisk bakgrund samt levnadsort – ska ha tillgång till konstundervisning. Men vilka faktorer gör att alla barn och unga inte nås av konstundervisning? Och hur kan utbudet ökas på orter där det för tillfället är svagt?

Den här utredningen är ett led i Svenska kulturfondens strategiska satsning med målet att på lång sikt stärka barns och ungas möjligheter att ta del av konstundervisning. Satsningen inleddes med en kartläggning av den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland. Rapporten *Mer än en hobby*, som gjordes av Lasse Garoff, utkom 2019. Projektet *Konstundervisning för barn och unga på svenska i Finland* initierades därefter av Svenska kulturfonden för att fördjupa förståelsen för hur aktörerna på konstundervisningsfältet uppfattar sina verksamhetsförutsättningar. Martin Wegelius-Institutet och DUNK – De Ungas Musikförbund i Svenskfinland ombads hösten 2020 att utföra uppdraget.

Rapporten är uppbyggd på följande sätt: I kapitel 2 presenteras konstundervisningsfältets aktörer och en översikt över hur fältet är organiserat. I kapitel 3 redogörs för två nyligen utkomna tidigare rapporter om fältet. I kapitel 4 preciseras syftet med rapporten samt frågeställningen. I kapitel 5 redogörs för forskningsmaterial och -metoder. I kapitel 6 delges rapportens resultat enligt tematisk indelning. Kapitel 7 består av en sammanfattande diskussion.

Dan Sundblom, utredare, juni 2022

Bild: Fotofabriken

2 Konstundervisningsfältets aktörer

Konstundervisning för barn och unga, som sker på fritiden, ordnas av en uppsjö av olika organisationer. De organisationstyper som står för den formella läroplansenliga konstundervisningen för barn och unga kan delas in i fyra kategorier:

1. "Det fria fältet" (ofta organisationer inom den tredje sektorn)
2. Medborgarinstitut
3. SA-läroanstalter
4. Hybridorganisationer

Konstundervisningsfältet kan också delas in utgående från om verksamheten har en privat eller kommunal huvudman.

1. Det fria fältet består i huvudsak av registrerade föreningar som ordnar konstundervisning. Det finns också privata institut med egna timbaserade statsandelar. Bland aktörerna på det fria fältet kan man dessutom skilja mellan dem som upprätthåller icke-formell konstundervisning.

De som upprätthåller formell konstundervisning inom det fria fältet kan vara fristående aktörer eller också vara en del av en större helhet, vilket verkar vara vanligare. Ett exempel på det senare är Karleby Teaterskola som är verksam inom Karleby Ungdomsförening. Bland de icke-formella finns till exempel föreningar som ger undervisning i bildkonst och musik. Det finns även blåsorkestrar där barn och unga deltar, som Jeppo ungdomsorkester, Närpes skolmusikkår och BlåsÅboland.

2. Medborgarinstitut, arbetarinstitut eller vuxeninstitut (hädanefter medborgarinstitut) ordnar verksamhet inom lagen för den fria bildningen. Dessa är vanligen kommunalt ägda enheter som erhåller statsunderstöd per undervisningstimme. Vid medborgarinstituten ges såväl läroplansenlig som icke-formell undervisning.

3. SA-läroanstalter, eller statsandelsläroanstalter, har egen lärorätt och erhåller statsandelar enligt förverkligade timmar. Statsandelarna är 57 procent av enhetspriset, det vill säga en timmes undervisning, multiplicerat med det totala antalet lärotimmar. År 2021 var enhetspriset 82,19 euro för kommunala läroanstalter och 84,04 euro för momspliktiga privata läroanstalter (Utbildningsstyrelsen 2022). En förutsättning för att erhålla statsandelarna är att kommunen bidrar med en del av kostnaderna. Resterande kostnader betalas med skäligen deltagaravgifter. SA-läroanstalterna ordnar verksamheten enligt allmän lärokurs och fördjupad lärokurs, och musikinstitutet har tillstånd att ordna dans enligt allmän lärokurs.

4. De organisationer som kallas hybridorganisationer erhåller både statsandelar för timbaserad undervisning enligt fördjupad lärokurs och kommunalt stöd för undervisning enligt allmän lärokurs. Musikinstitut med statsandelar får ordna dans enligt allmän lärokurs. De räknas inte hit, medan de som erbjuder undervisning i konstarter utöver dessa räknas hit. Wava-institutet i Jakobstad är tillsvidare den enda hybridorganisation som erbjuder konstundervisning på svenska. Det förekommer även andra hybridformer där en förening ansvarar för verksamheten medan en kommunal organisation ansvarar för utbetalning av lönerna.

De fyra ovannämnda organisationstyperna utgör grunden för den läroplansenliga konstundervisningen för barn och unga. Därtill ordnas konstundervisning inom några andra organisationsformer. Några kommuner upprätthåller konstundervisning inom ramen för sitt ungdomsarbete, till exempel finns kommunala rockskolor i Karleby och Vasa. Tanken är uttryckligen att, i samband med den kommunala ungdomstjänsten och som ett alternativ till musikinstitutet, erbjuda lättillgänglig verksamhet för musikintresserade barn och unga.

Det finns också kommersiella företag som ordnar konstundervisning inom till exempel dans medan församlingar ger konstundervisning för barn och unga, främst inom körsång men också i solosång och olika instrument.

För att åskådliggöra de olika organisationstyperna presenteras indelningen av aktörer i följande tabeller.

Tabell 1: Läroanstalter som ger formell konstundervisning

	Kommunal	Privat
Statsandelar	Kommunala institut, medborgarinstitut	Läroanstalter som ger undervisning enligt fördjupad lärokurs
Icke-statsandelar	–	"Det fria fältet"

Tabell 2. Aktörer som ger icke-formell konstundervisning

Församlingen	Kommunal	Privat
Barn- och ungdomsarbete	I samband med ungdomsarbete	"Det fria fältet", företag

Antalet läroanstalter som ger konstundervisning på svenska är svårt att ange eftersom det finns så många olika aktörer. Enligt Lasse Garoffs utredning uppgav mer än 100 läroanstalter att de eller deras filialer i grannkommuner ger antingen svenskspråkig grundläggande konstundervisning eller flerspråkig undervisning där ett av språken är svenska. Utredaren förhåller sig skeptisk till en så hög siffra (Garoff 2019, 62). Enligt paraplyorganisationen TPO-liitto (Taiteen perusopetusliitto TPO ry, Förbundet för grundläggande konstundervisning i Finland rf) ger 424 läroanstalter grundläggande konstundervisning nationellt och dessa har sammanlagt 1 225 filialer. Undervisning ges i 267 kommuner, alltså i ungefär 86 procent av alla kommuner i Finland (TPO-liitto 2022).

En annan nationell lägesbild finns av antalet SA-läroanstalter, alltså läroanstalter som erbjuder en eller flera konstarter enligt fördjupad läroplan. Nedan en tabell för att ge en uppfattning om statsandelarna och fördelningen av dem mellan konstarterna.

Tabell 3. Antal enheter och undervisningstimmar inom statsandelssystemet enligt konstart

	Antal enheter	Antal timmar
Musik	88	1 658 000
Bildkonst	18	62 543
Dans	13	59 335
Slöjd	6	22 194
Teaterkonst	5	15 395
Cirkuskonst	5	13 848
Arkitektur	1	3 602
Ordkonst	1	1 915
Mediekonst	1	568
Totalt	138	1 837 400

(Utbildningsstyrelsen 2020)

En icke-formell verksamhetsform som ordnas av flera organisationstyper är konstundervisning inom småbarnspedagogiken. Undervisning erbjuds främst i musik (musiklekskolor) men också inom till exempel bildkonst, dans och cirkuskonst.

3 Tidigare forskning

Några rapporter har de senaste åren kartlagt den grundläggande konstundervisningen. Nedan presenteras två av dessa med fokus framför allt på de frågor som är av betydelse för denna rapport.

Hösten 2019 gjorde musikpedagogen Tiia Luoma på beställning av Utbildningsstyrelsen en enkätundersökning där landets samtliga 424 anordnare av grundläggande konstundervisning gavs möjlighet att delta. Undersökningens resultat presenterades i rapporten *Grundläggande konstundervisning. Utredning om anordnandet av grundläggande konstundervisning läsåret 2019–2020*. Sammanlagt 365 läroanstalter besvarade enkäten, vilket utgör 86 procent av alla tillfrågade. Av de 128 läroanstalter som fick statsandelar var det endast en läroanstalt som inte deltog i undersökningen.

Enligt enkätundersökningen deltog 128 000 barn och unga i grundläggande konstundervisning. Av dessa deltog två tredjedelar i undervisning enligt den fördjupade läroplanen medan en tredjedel deltog i undervisning enligt den allmänna läroplanen (Luoma 2020, 16). Pojkarna var klart underrepresenterade i förhållande till flickorna: 24 procent av samtliga elever i läroanstalterna var pojkar. Minst pojkar var det i dans (7 procent), slöjd (11 procent) och cirkuskonst (17 procent). En intressant observation är att arkitektur och mediekonst var de enda konstarter som hade fler pojkar än flickor, 67 och 62 procent (Luoma 2020, 18). Ser vi på Svenskfinland saknas undervisning i dessa två konstarter nästan helt.

Bild: Mikael Robertson

Eftersom den aktuella rapportens syfte är att kartlägga utvecklingspotentialen på konstundervisningsfältet är det befogat att presentera vilka utmaningar enkätrespondenterna finner mest problematiska inom den närmaste framtiden. Frågorna är besvarade på skalan 1–5 (1 = ingen utmaning under den närmaste framtiden, 5 = stor utmaning under den närmaste framtiden). 40 procent av respondenterna finner att finansieringen är en stor utmaning (5) inom den närmaste framtiden, och nästan 30 procent anger den näst högsta siffran på skalan (4). Endast 3 procent meddelade att finansieringen inte var någon utmaning (1). I de öppna svaren lyfts fram att när kommunernas ekonomi är svag får konstundervisningen som icke-lagstadgad service mindre resurser. Man ser också att annan verksamhet som riktar sig till barn och ungdomar urvattnar konstskolornas finansiering. Det påpekas också att det med knappa resurser är svårt att marknadsföra verksamheten (Utbildningsstyrelsen 2020, 52–53).

Verksamhetslokaler och rekrytering av elever upplevs också som en utmaning eftersom över hälften av respondenterna svarat 4 eller 5 på dessa frågor. Man saknar ändamålsenliga utrymmen och efterlyser bättre sam användning av lokaler. Man önskar också att staden eller kommunen skulle beakta konstundervisningens behov när nya byggnader planeras. Det påpekas att verksamheten inte kan utvecklas då utrymmena inte räcker till. Att ha tillräckligt med elever är framför allt svårt på orter med stor utflyttning. Också den låga nativiteten upplevs som ett problem.

Den minsta utmaningen upplevs vara personalens kompetens då över hälften har svarat med 1 eller 2 på denna fråga. Kanske något förvånande uppfattades rekrytering av personal inte heller särskilt svår då 40 procent har svarat 1 eller 2 också på denna fråga. Skillnader i möjligheterna att rekrytera finns dock.

Många skriver i de öppna svaren att det är svårt att få behöriga lärare till mindre orter. Svårigheten att rekrytera tvåspråkiga lärare lyfts också fram i enkätsvaren (Utbildningsstyrelsen 2020, 52–53).

Lasse Garoffs rapport *Mer än en hobby* (2019), utgiven av Svenska kulturfonden, är en grundlig utredning av konstundervisningsfältet på svenska i Finland. Förutom att kartlägga utbudet runtom i Svenskfinland föreslår Garoff även olika åtgärder för att förbättra tillgängligheten till konstundervisning. Han identifierar orter där utbudet på grundläggande konstundervisning är på låg nivå och ger också olika förslag på åtgärder som kunde råda bot på den knappa tillgången till konstundervisning. Ett av de centralaste utvecklingsförslagen är att de väletablerade och resursstarka musikinstituterna skulle ta ett större regionalt ansvar genom att samarbeta med de närliggande kommunerna. Målet skulle vara att grannkommunerna skulle grunda enskilda undervisningsgrupper som filialverksamhet, istället för att betala för enskilda elevplatser vid musikinstituterna.

Garoff påpekar att en tillräcklig tillgång på grundläggande konstundervisning är kommunens ansvar (Garoff 2019, 102). De tre andra åtgärdsförslagen är att skapa ett regelbundet diskussionsforum för grundläggande konstundervisning på svenska, att göra särskilda insatser för att nå underrepresenterade grupper och att säkra den långsiktiga tillgången på svenskspråkiga lärare (Garoff 2019 103-107).

I denna rapport behandlas aktörernas sätt att förhålla sig till olika utvecklingsförslag. Intervjufrågorna går in på de teman som Garoff har föreslagit i sin rapport. En skillnad till Garoffs rapport är att den föreliggande rapporten också beaktar den icke-formella konstundervisningen, den som inte följer en fastställd läroplan och som här kallas för hobbyverksamhet.

Bild: Fotofabriken

4 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna rapport är att öka kännedomen om hur aktörer som erbjuder konstundervisning för barn och unga uppfattar sina verksamhetsförutsättningar. De två viktigaste frågorna är: (1) Vilka utmaningar har konstundervisningsaktörerna i sina verksamheter? och (2) Hur kunde konstundervisningen utvecklas?

I det aktuella projektet är målet dels att återkoppla till Garoffs förslag i *Mer än en hobby* till undervisningsaktörerna, dels att få en djupare förståelse för fältets villkor. Rapporten presenterar hur aktörerna inom konstundervisningen tänker kring frågor som är av betydelse för fältets livskraft. Frågorna berör bland annat ekonomi, elevrekrytering, lärarresurser, organisation, samarbete och synlighet. Syftet är också att presentera utvecklingsförslag både gällande verksamheten och i förhållande till samarbetspartners och andra samhällsaktörer.

Den övergripande frågeställningen är:

Vilka möjligheter och utmaningar finner konstundervisningsaktörer i att utveckla konstundervisningen för barn och unga på svenska i Finland?

De teman som behandlas är: organisering och organisation, ekonomi, lärarbrist och undervisningsspråk, synlighet och anseende, skolan, tillgänglighet, underrepresenterade grupper, konstarter och verksamhetsmodeller, samt frågan om ansvar.

5 Material och metod

Rapportens analysmaterial består av transkriberade gruppintervjuer med rektorer, verksamhetsledare, lärare och kommunala beslutsfattare. Materialet samlades in mellan november 2021 och april 2022.

Insamlingen inleddes hösten 2021 genom att Marina Lindholm, koordinator för projektet Konstundervisning för barn och unga på svenska i Finland, kontaktade cirka 75 aktörer som erbjuder konstundervisning för barn och unga på svenska. Hon presenterade projektet, berättade om Kulturfondens strategiska satsning och kartlade aktörernas intresse att delta i undersökningen och materialinsamlingen. Undertecknad bjöd därefter in cirka 55 aktörer att delta i gruppintervjuer.

Fokusgruppsintervjuer används med fördel i projekt där man vill ta reda på många personers inställning till angelägna frågor. I intervjuerna deltog tre till sex personer samt undertecknad som moderator. Sammanlagt ordnades nio intervjuer med konstundervisningsaktörer, sammanlagt 37 personer representerade 34 organisationer. Dessutom intervjuades en grupp med tre kom-

munala beslutsfattare med insyn i kulturpolitik. Respondenterna inom konstundervisningen representerade olika organisations-typer, ”det fria fältet”, medborgarinstitut, SA-läroanstalter och hybridorganisationer. En stor del av Svenskfinland finns representerat i intervjuerna, från Mariehamn till Lovisa och från Karleby till Kristinestad. Som grund för intervjun användes ett formulär med elva frågor (Bilaga 1) men moderatorn ställde även följdfrågor. Det hände även att respondenterna ställde frågor till varandra.

Gruppintervjun som insamlingsmetod har några fördelar jämfört med individuella intervjuer. Först och främst kan flera personer höras vid samma intervjutillfälle. Respondenterna deltar med sina egna åsikter och erfarenheter, som i en intervju med en enskild person, och dessutom deltar de i förhållande till den övriga gruppen. Nackdelen är att enskilda personer inte kan intervjuas på djupet, men erfarenheten har visat att fördelarna överväger nackdelarna i en dylik studie. I intervjusituationen spelar den sociala dynamiken en stor roll för diskussionen eftersom respondenterna reagerar på varandras utsagor. Fokusgruppsintervjun är en bra insamlingsmetod för att få fram åsikter och förslag som är förankrade i den studerade världen. Man har också konstaterat att den lämpar sig för att studera gemensamma normer och ideal (Sulkunen 1990 i Eskola & Suoranta 1998, 96). Den diskussion som uppstår i intervjusituationen har flera fördelar, av vilka två kan understrykas: dels att den belyser företeelser ur olika perspektiv och dels att den är förankrad i den studerade verkligheten. Den fria diskussionen kan också ses som en brainstorming om de aktuella frågeställningarna.

Fokusgruppsintervjuerna ordnades digitalt via tjänsten Zoom och spelades in för att transkriberas. Den digitala lösningen spara-

de forskarens och respondenternas tid, tillät en flexibilitet och ett jämlikt deltagande då inget resande krävdes. Respondenterna gav sitt medgivande till att materialet fick användas till denna rapport och de gavs löfte om anonymitet. När man deltar anonymt i diskussionen talar man öppnare om sådant som kan upplevas som känsligt, pinsamt eller problematiskt. Intervjuerna transkriberades ordagrant för att analyseras och för att användas som korta, exemplifierande citat i denna rapport. Sex av tio gruppintervjuer gjordes på svenska, i de tre övriga gruppintervjuerna deltog några personer på finska. De översatta citaten är markerade med en asterisk (*) efter hela citatet. Då enskilda ord eller meningar uttryckts på finska är det översatta kursiverat och åtföljs av en asterisk.

Enligt vedertagen akademisk praxis återges citaten ordagrant som de sades vid intervjutillfället. Detta görs för att citaten inte ska förvrängas av skribenten och för att läsaren ska få en inblick i respondentens sätt att resonera. Ett undantag till denna regel är de ovannämnda översättningarna från finska, ett annat att utfyllnadsord som ju, liksom, nå och det här raderats för läsarvänlighetens skull.

I nästa kapitel presenteras undersökningens resultat. En tematisk indelning ligger som grund för strukturen.

6 Resultat

6.1 DET BROKIGA ORGANISATIONSLANDSKAPET

Hur fältet är organiserat är på många sätt centralt för fältet som helhet och för barns och ungas möjligheter att delta i konstundervisningen. För tillfället ges konstundervisning av flera olika slags aktörer. Denna brokighet är ett resultat av flera faktorer, men i grund och botten handlar det om att olika aktörer tillkommit, eller tagit sig an uppgiften, att ordna konstundervisning för barn och unga. Aktörerna har förmodligen vid etableringen bedömt behov, elevunderlag, tillgängliga resurser och andra aspekter som påverkar verksamheten. Dessa varierar beroende på plats och tidpunkt.

6.1.1 ORGANISATIONSMODELLER

I gruppintervjuerna diskuterade man rätt flitigt frågan om hur konstundervisningen är organiserad. Det framkom flera för- och nackdelar beträffande hur verksamheten är organiserad, det vill säga vem som är huvudman för verksamheten och storleken på enheten.

Frågan om hur man garanterar kontinuitet i verksamhet, vilket är en förutsättning för grundläggande konstundervisning, var en av utgångspunkterna för diskussionen. Här en representant för ett kommunalt medborgarinstitut:

” Jag sku väl säga att en fördel för ett större institut är att det är tryggare för eleven att komma för man vet att det är bestående. Att det inte försvinner. Som [att] det finns små föreningar som har till exempel dansundervisning eller nån annan sån där muskariverksamhet. Men [de föreningsaktiva] kanske håller på fem år, sju år när deras egna barn är små och sen försvinner de. Så därför tycker jag att det är en stor fördel att ha större institut.

Utgångspunkten är att ett större institut har bättre förutsättningar för långvarig verksamhet än en mindre enhet. Det är kanske något av en nidbild av föreningar som målas upp här, men samtidigt ligger det något i att en verksamhet som i hög grad är beroende av en eldsjäl är rätt sårbar. Vissa föreningar löper en större risk att lägga ned verksamheten än andra. Dessa är till exempel sådana som har få medlemmar, små inkomster och få finansieringskällor (Sundblom 2020).

Men man bör ändå minnas att det också finns föreningar som varit aktiva i årtionden och som har genomgått flera personalbyten. Hållbarhetsfrågan kopplas i hög grad till ekonomiska resurser, något som behandlas i nästa kapitel. Att konstundervisningen för barn och unga inte heller är tryggad inom medborgarinstituten visas i nästa citat:

” Det [medborgarinstitutet] är en väldigt osäker plats egentligen för att det är inte på något sätt öronmärkt för grundläggande konstundervisning de här statsandelarna. De är ju för fri bildning och beroende på rektorn, intresse i kommunen och så vidare fördelas de här pengarna endera till fri bildning eller till grundläggande konstundervisning. Och där är nog faran att ifall man är helt ointresserad och inte ser ett värde i konstfostran som rektor för ett medborgarinstitut så kanske man sätter kryss över finansieringsunderlaget och använder timmarna till någonting annat [...]. Det är nog lite roulettespel ibland när jag hör på de här övriga medborgar[instituten]. [...] Jag tror det var i Joensuu som de slopades helt nu det senaste året. All grundläggande konstundervisning som fanns vid medborgarinstitutet försvann eftersom sparåtgärderna var så höga och man prioriterade bort grundläggande konstundervisning.

Frågan om hur konstfältet borde organiseras delar åsikterna i intervjuerna. Förespråkare av en modell med en stark aktör som ordnar konstundervisning i flera ämnen fanns i många intervjuer, framför allt bland dem som själva representerar sådana organisationer. Hur man argumenterar för fördelarna med stora organisationer påminner om hur man också i andra sammanhang ser nytta med större enheter.

” Men jag tänker på att man måste hitta dom här lösningarna. Om jag ser generellt så är det för sönderhackat, alltså det är små enheter, alla ska ha sin driftskostnad. [...] Jag tycker inte om det här med driftsfördelar och synergieffekter, jag får lite allergi när folk pratar om det. Men i det här fallet är det faktiskt frågan om det att vi har jättemånga organisationer på alla möjliga områden dessutom som alla ska [ha] 50 procent verksamhetsledare, 50 procent det ena och 50 de andra

istället för att man ska ha en takorganisation där det finns en hyfsat stabil eller stabil administration som kunde sköta om flera saker.

I citatet ovan presenteras tankar som ofta förekommer i diskussionerna. Grundtanken är att en större enhet skulle vara kostnadseffektivare än flera små. När det gäller möjliga inbesparingar nämner respondenterna driftskostnaderna som helhet, efterföljt av administrativa kostnader. Om man sammanslår flera enheter kan man göra inbesparingar, speciellt på den administrativa sidan. Det handlar till syvende och sist om att rationalisera verksamheten eller banta ner organisationen för att ge utrymme för undervisningen. Motsvarande tankar lyfts fram i följande citat:

” Men sen tänker jag att de här paraplyorganisationerna, [...] större aktörer som skulle också konkret ha undervisning inom kanske flera konstformer eller på något sätt ha en roll som någon slags administrativ organisation för flera olika konstformer, och där har jag funderat många gånger att det finns många fördelar med det, men förstås också risker och nackdelar. Men att ha en gemensam organisation, administration som ofta tar ganska mycket resurser och som behövs så där, ser jag nog fördelar med – att ha till exempel flera mindre konstformer under samma tak. Där är problemen allt från elevhantering till ekonomi och att vara så att säga en arbetsgivare. Så där finns många fördelar med att ha en större organisation i bakgrunden. Där ska det säkert finnas möjligheter till utveckling på kanske regional nivå åtminstone och lokal nivå beroende på ort och ställe.

Föreningar kan eventuellt fylla de luckor som finns på konstundervisningsfältet. Enligt organisationsforskare är nyetablerade organisationer bra på att hitta och utnyttja de öppningar som

finns i organisationslandskapet. De växer fram i de mellanrum som uppstår mellan etablerade aktörers verksamhet (Ahrne & Papakostas 2002, 111–112). Detta exemplifieras i en intervju där en respondent berättar om en förening som ordnar gruppundervisning i musik även om det finns ett musikinstitut på samma ort.

” Men det är ju så att sån här verksamhet som föreningarna hittar på, det är för att det saknas den sorten.[...] Dom började för länge sen och ville ha Suzuki-metodik och sånt. Det fanns inte nån aktör, det fanns inget utrymme för det på musikinstitutet då.

Respondenten fortsätter med att berätta det fanns planer på att sammanföra föreningen med musikinstitutet men att föreningen lyckades säkerställa en flerårig och tillräcklig finansiering för att fortsätta verksamheten i egen regi.

I organisationsforskning finner man ofta att innovationer uppstår i nya organisationer som inför nya verksamhetsformer. Här kan vi tänka oss att den i citatet nämnda pedagogiska metoden och gruppundervisningen tillförde någonting nytt till fältet. Man ska inte heller undervärdera betydelsen av resurser; utan den mångåriga finansieringen hade verksamheten troligen inkorporerats i musikinstitutet men det är svårt att avgöra ifall gruppundervisning och alternativa pedagogiska metoder hade fått utrymme där.

Vilken modell som lämpar sig bäst för att driva verksamhet delar alltså tydligt åsikterna. Många legitimerar sin egen verksamhet genom att framhäva de fördelarna med den egna organisationsmodellen.

6.1.2 SAMARBETE OCH GEMENSAMMA FORUM

Betydelsen av samarbete konstundervisningsaktörer emellan kommer fram i många intervjuer. I många fall handlar det om gemensamma tvärkonstnärliga projekt som varade en viss tid. I några fall var samarbetet kontinuerligt med regelbundna träffar och ett etablerat nätverk. På en ort beskrevs samarbetet på följande sätt:

” Tycker att som en grupp kan vi till exempel inbjuda någon annan aktör, till exempel. Tillsammans kan vi diskutera just med staden eller sen har vi inbjudit medborgarinstitutets chef till oss och frågat till exempel hur vi kan samarbeta. Och sedan har vi bjudit in TPO-liittos verksamhetsledare* som var här [för] några år sedan före corona. [...] Kanske också trovärdighet men också vi har mera folk som arrangerar saker så att det inte bara är en som måste arrangera allt för det här är extra verksamhet att kalla nån eller inbjuda någon och det är någonting som inte kanske enskilda föreningar har tid med men tillsammans kan vi göra såna också öppningar och det känns jättebra. Och om det är någon gemensam händelse är det också bra synlighet för oss alla och det känns inte som att vi är konkurrenter* eller nånting utan vi kan dela saker när vi träffas och just fråga att hur gör ni nu när det kommer restriktioner till exempel eller vad har hänt nu hos er? Hur gör ni det här?

Citatet tar fasta på många av de fördelar som flera aktörer kan få genom att ha ett gemensamt forum. Man kunde säga att samarbetet i sin helhet blir större än de enskilda delarna. På frågan om det finns några nackdelar med nätverket svarar en verksamhetsledare att de i föreningen upplever att de inte i lika stor utsträckning kan delta eftersom de befinner sig långt från centralorten där de övriga är verksamma. En annan nackdel som lyfts fram i

många intervjuer är att gemensamma projekt tar tid i anspråk, tid som kunde användas till själva grundverksamheten.

Behovet av gemensamma forum tas upp i flera intervjuer. Av de små nyetablerade organisationerna hade många inte kommit igång med att skapa kontakter till andra aktörer, eftersom de hade haft fullt upp med att komma igång med grundverksamheten. Också covid19-pandemin har försvårat verksamheten och nätverkandet. Många som deltog i gruppintervjuerna ställde frågor till varandra och förde anteckningar över goda idéer – något som också visar på behovet av gemensamma nätverk.

En respondent som har erfarenhet av olika samarbetsorgan beskriver samarbetsforumen på följande sätt:

” *Det beror på hur man tänker på det där med paraplyorganisation. Det finns många olika nivåer här också, tänker jag. Det finns redan TPO-liitto som borde föra allas talan. Här har vi diskuterat många gånger att det borde finnas nån underorganisation på svenska men hittills har det varit bättre att så att säga vara med, att man inte separerar den svenska.*

Men å andra sidan finns det behov av diskussionsforum och det har ju grundats den här ena gruppen som Regionalförvaltningsverket har som jag tycker har varit jättebra. Vi har diskuterat många bra saker och det finns ett behov av mera diskussion och samarbete kring de här frågorna.

En fråga är alltså om det borde finnas ett svenskspråkigt forum för grundläggande konstundervisning inom TPO-liitto eller ut-
anför. I andra intervjuer uttrycks också behovet av att förstärka svenskans position genom organisering och bland befintliga

organisationer nämns speciellt Förbundet för grundläggande konstundervisning. Dylig organisering skulle ske för att skapa påverkanskanaler.

En annan fråga är behovet av ett diskussionsforum där man kan utbyta erfarenheter, lära sig av varandra och bolla idéer, något som också föreslås i Garoffs rapport. Respondenten nämner en arbetsgrupp som leds av Regionalförvaltningsverket. Gruppen består bland annat av rektorer och verksamhetsledare för svensk- och tvåspråkiga läroanstalter runtom i Svenskfinland och den träffas regelbundet. I gruppen har det till exempel behandlats hur man gör upp arbetsavtal, hur man kunde bredda utbudet av konstarter och olika verksamhetslösningar. Gruppen har också engagerat sig i syfte att påverka allmänheten. Inför kommunalvalet 2021 skrevs en insändare för att lyfta frågan om konstundervisning i kommunerna.

6.1.3 SAMMANSLAGNINGAR

I intervjuerna får frågan om sammanslagningar av läroanstalter ganska mycket utrymme och det finns delade meningar om deras nytta bland respondenterna. En rektor skulle gärna se att mindre aktörer sammanfogades med den organisation hen driver:

” *Det här är en standardkommentar eftersom vi har fört dom här diskussionerna med [tre enheter]. Vi är överens om det mesta och så kommer vi till slutklämmen när dom säger ’...’Men int vill vi att ni ska ta vår verksamhet.*

Förhandlingar om fördjupat samarbete kan sluta på ovannämnda sätt. Ibland kan en sammanslagning vara nödvändig, till exempel

på grund av ekonomiska trångmål eller för att uppnå inbesparingar. Men det är svårt att lämna över en verksamhet som man jobbar för – kanske till och med varit med om att grunda – och som är en del av den professionella identiteten och betalar lönen.

I intervjuerna är de flesta representanter för mindre enheter skeptiska till att slås ihop med större enheter. Här ett utdrag ur en diskussion:

” Respondent1: Om vi skulle vara en större organisations biämn och geografisk bipunkt, hur sku det gå för oss? Och varje konstämne har sina egna behov och egenartade struktur, så på vilket [sätt] blir den hörd ekonomiskt och verksamhetsmässigt i en större organisation om det sker en sammanslagning.*

Respondent2: Jag tycker att det på inget sätt tar bort möjligheten att samarbeta om man ändå förblir en egen enhet och kan föra fram det specifika för konstarten och uttryckssättet. Där har man en viss sorts autonomi och lugn att förverkliga det där egna på ett annat sätt än om man skulle vara i en stor enhet som möjligtvis leds av en sådan person som inte har kännedom om alla de olika områdena. Det är ett faktum att i några kommunala, där de är under samma tak, så nog är det ett kämpande att alla ska beaktas på samma sätt. Där finns en viss oro.*

Ett orosmoment är att det egna ämnet skulle marginaliseras i en större organisation och att den egna beslutanderätten skulle minska. Här nämns också oron för att ledningen i den nya organisationen inte skulle ha förståelse för ämnets särart och att man inte skulle få tillräckliga resurser.

Men det finns också de som är positivare till sammanslagningar. I en gruppintervju nämner en respondent att konstskolan, som hen tillsammans med en timlärare har drivit i flera årtionden, nu gått ihop med en större aktör på orten. Respondenten kunde efter sammanslagningen i högre grad koncentrera sig på konstundervisning eftersom det i den nya enheten finns både en verksamhetsledare och en koordinator som ansvarar för det administrativa.

Sammanfattningsvis är frågan om fältets organisering något som diskuterats livligt i intervjuerna. En del förespråkar stora enheter med flera konstarter och andra ser nyttan med flera enheter med en eller några konstarter. En del ser också att båda organisationsmodellerna behövs. Samarbete förekommer i hög grad bland aktörerna. Det finns både projektbaserat samarbete och etablerade forum för samkoordinering, kunskapsutbyte och påverkan. De nya läroanstalterna saknar i viss mån kommunikationskanaler och här skulle man gärna se mera initiativtagande. Beträffande sammanslagningar uttrycker små aktörer främst oro för att förlora sin autonomi medan det också finns aktörer som ser ekonomiska och verksamhetsmässiga fördelar.

6.2 EKONOMI – FÖRUTSÄTTNINGAR OCH BEROENDE

Ekonomi har en central roll i många gruppintervjuer. Otillräckliga lärarresurser, stigande energikostnader och pressen på att lämna in ansökningar beror också i olika grad på ekonomiska frågor. Det är å ena sidan en fråga om intäkter, å andra sidan om kostnader. Men i slutänden handlar det om varifrån pengarna till verksamheten kommer. Hur finansieras konstundervisningen?

Bild: Tage Rönqvist

De tre stora finansiärerna av konstundervisning är staten, kommunerna och privata finansiärer, såsom fonder och stiftelser. Intäkter kommer också från elevavgifter och i några fall från stödföreningar samt från annan verksamhet, såsom försäljning av varor och föreställningar.

6.2.1 DET FRIA FÄLTET OCH DEN TREDJE SEKTÖRN

Det ekonomiska förhållandet till finansiärerna definierar organisationstypernas plats på fältet och i hög grad deras stabilitet som organisationer. Det fria fältet består till största delen av registrerade föreningar. Man kunde säga att det fria fältet är fritt eftersom det varken erhåller statsandelar eller fungerar som en del av kommunens organisation. Men frihet finns inte i förhållande till verksamheten som ordnas enligt läroplanen. Den ekonomiska osäkerheten skapar ovisshet om framtiden och det skulle krävas stora förändringar för att skapa trygga förhållanden för denna organisationstyp. Följande inlägg summerar de olika alternativen för att skapa långsiktighet för det fria fältet:

” Vi alla som brukar räknas som fria aktörer kämpar med små och stora understöd härifrån och därifrån, och det är hur många ansökningar som helst per år. Så om det ska ske någon förändring [...] så borde det nog vara, från ministerienivå i fördelningen av finansieringen. Och också på kommunal nivå så borde det ske någon förändring kanske mellan oss fria och dom här instituten då som kommuner eller samkommuner köper elevplatser eller finansierar. Så det är väl nog där någon förändring borde ske på statlig nivå och kommunal nivå. Eller att fonder ska öppna upp möjligheten för större bidrag helt enkelt för konstundervisningen, att man kan söka större bidrag än vad det är nu möjligt för

att säkerställa och kunna jobba mera långsiktigt. Och med mera målmedvetna planer. Så att större och säkrare bidrag är nyckeln till att kunna verka bättre.

För de mindre aktörerna förorsakar hållbarhetsfrågan huvudbry. Utan fortgående finansiering eller stödet från en större organisation eller kommun är existensen osäker. En stor del av arbetstiden går till att skriva bidragsansökningar till stiftelser och fonder – i många fall utgör ansökningarna rentav den största delen av de administrativa uppgifterna. Resursmobilisering är med andra ord en fråga om överlevnad för aktörer på det fria fältet. Vid flera olika intervjuer nämner små, fria aktörer att det är relativt lätt att få bidrag för olika projekt men att den verkliga utmaningen är att få verksamhetsbidrag för att upprätthålla själva grundundervisningen. Det finns en tydlig diskrepans mellan idealet om långsiktighet i konstundervisningen och kortsiktigheten i finansieringen.

En sak som nämns av många respondenter är att den statliga fördelningen av resurser borde förändras. Några anser att de utdelade andelarna borde ökas så pass mycket att nya statsandelsinstitut kunde grundas medan andra talar om en mer radikal förändring, där en del av de statsandelar som idag kommer musiken till godo skulle fördelas till andra ämnen. Här en åsikt som framförs av en som jobbar inom musiken om att göra en omfördelning av statsandelarna:

” Vi vet alla att musiken är hemskt dominerande. Jag förstår också att de andra konstämnen tycker att det sku vara dags nu att spränga systemet och fördela om den här kakan. Det kan eller vill inte jag ta ställning till.

Missnöjet över den orättvisa fördelningen av statsbidrag är utbrett. Här en representant för en mindre konstart:

” Men säkert det här med en stor aktör i bakgrunden så säger jag nog också att den här statliga finansieringen måste reformeras eller borde reformeras och förnyas på olika sätt. Den där strukturen är inte hållbar idag med tanke på att det ska vara jämlik fördelning mellan konstformer, men också regionalt finns det stor ojämlikhet på grund av den här strukturen och de här statliga finansieringsmöjligheterna för olika konstformer. Men jag ser också kommunernas ansvar, de borde se till att det också finns möjlighet till konstfostran för barn och unga på kommunal nivå.

Den jämlikhetstanke som här hänvisas till är grunden för många inlägg i intervjuerna. Faktum är att olika konstarter i dag har olika ekonomiska förutsättningar att verka. Det upplevs som problematiskt ur ett jämlikhetsperspektiv. Även den regionala snedfördelningen nämns ofta. Framför allt på mindre orter med få potentiella elever är möjligheterna att få statsfinansiering begränsade. En respondent som arbetar för en förening uttrycker det så här:

” Nånstans borde man få pengar [skratt], inte är det så där att det skulle vara bestämt att ni har grundläggande konstundervisning och staden har godkänt er läroplan. Men sen när du bara har så få elever – om du har 40 elever så är det ingenting då när staten funderar. Fast skulle vi sammanstå alla de som vi har här [aktörer på orten] så räcker inte elevantalet till när vi lämnar bort musikinstitutet som redan får det.

Frågan om kommunens roll i finansieringen av det fria fältet tas också upp av många. En möjlighet, som det första blockcitatet i

sektionen tar fasta på, är att kommunerna i högre grad skulle finansiera verksamheten eller köpa elevplatser av föreningarna. Dessa båda intäktsmodeller förekommer för både medborgarinstitut och statsandelsläroanstalter. Köp av elevplatser sker framför allt mellan kommuner.

Ett tredje förslag är att de privata finansörerna skulle ge bidrag för längre perioder än ett år i taget. Om man beviljades bidrag för flera år i taget kunde en större andel av arbetet inriktas på till exempel grundverksamheten, utvecklingen av organisationen, rekrytering och samarbete.

6.2.2 MEDBORGARINSTITUT, KOMMUNALA LÄROANSTALTER OCH SA-LÄROANSTALTER

Även inom medborgarinstituten är frågan om ekonomi problematisk. När frågan ställs hur ekonomin ser ut för aktörerna ges följande svar av en rektor för ett medborgarinstitut:

” Det är eländigt kan man väl nästan säga. Vi får alltid kämpa för vår existens och hela tiden försöka övertyga beslutsfattare vilken viktig bit vi har. Och, jag menar, väljer man då mellan hälsovården och fri bildning eller grundläggande konstundervisning så tar man vården och utbildningen och så vidare. [...] Det här är inte bara grundläggande konstundervisning utan det är för hela vår verksamhet, så om vi inte skulle få alla projektbidrag som vi får så skulle vi ha väldigt mager och nerbantad verksamhet. Så den guldkant som [namn] pratar om, den ordnar vi med projektpengar för dom här budgetmedlen som vi får så räcker inte för nånting annat än det absolut mest nödvändiga, minimi. Men tack vare alla projektpengar vi kan söka så där har vi möjlighet. Så dom är nog livsviktiga för oss, projektpengarna.

I den kommunala ekonomins vågskål väger många andra uppgifter tyngre än fri bildning och grundläggande konstundervisning. Många medborgarinstituts rektorer säger att de ständigt får svara sin verksamhet mot sparåtgärder. Det här kan förstås se lite olika ut beroende bland annat på hur man prioriterar inom kommunen och ifall den kommunala ekonomin är ansträngd. I citatet ovan är det externa projektpengar som möjliggör något utöver den nedbantade ordinarieverksamheten.

Det finns också fall då läroanstalter lyckats säkra statsandelar och gått från en osäker existens under kommunal regi till en säkrare:

” Jag funderar på skolans storlek och finansiering. Skillnader finns säkert lokalt men jag tänker att [kommunens] bildkonstskola grundades då (19xx) och den fungerade framtill (20xx) enbart med stadens stöd. Och vi har haft elever från ungefär 150 till lite på 200. Alltså är det ingen stor skola. [...] i själva verket är den procentuella andelen som sysslar med bildkonst väldigt stor. Men där fanns egentligen ingen stor oro över verksamhetens fortsättning eftersom vi hade undertecknat ett avtal med staden och litat på det i alla dessa år. Men jag fick ändå en oro och det var en orsak till att vi bytte till fördjupad [lärokurs] och sökte tillstånd för fördjupat organiseringsstillstånd av staten. Nu känns det tryggare, men jag ser inte att en större institution skulle varit en lösning för det.*

På ett teoretiskt plan verkar statsandelssystemet tryggt; man vet att staten tillför pengar enligt antalet undervisningstimmar. Men i praktiken kan finansieringen, trots statsandelarna, bli bristfällig om kommunen inte betalar den andel som krävs för statsbidraget. Som en rektor för ett institut påpekar i följande citat:

” Men jag tror att många av oss har utmaningar med just kommunsidan, kommunfinansieringen. Att kommunen kanske inte skjuter till de medel som alltid behövs för att behålla statsbidraget.

På vissa håll har kommunen dragit tillbaka sin finansiering vilket lett till att läsårsavgifterna skjutit i höjden. Detta skapar ett tillgänglighetsproblem då alla föräldrar inte kan eller inte vill betala en högre avgift. Troligen förlorar läroanstalten elever på grund av detta vilket för med sig en minskning i undervisningstimmar och statsandelar. En ond cirkel kan uppstå om intäktsbortfallet måste lappas med ytterligare höjningar av medlemsavgifter.

Ekonomiskt stöder kommuner konstundervisning på olika sätt. Ett av de vanligaste sätten är att bidra med utrymmen, antingen kostnadsfritt eller för en förmånlig hyra. Utan denna understödsform skulle aktörerna få söka utrymmen på mindre centrala ställen på orten. I intervjun med kommunalpolitiker framgick att kommunerna främst stödde de fria aktörerna med utrymmen medan verksamhetsbidragen i allmänhet är små.

Ett annat problem som också gäller kommunernas andel av kostnaderna berör kranskommuner som vill dra tillbaka sina bidrag:

” [...] Ifall man är flera kommuner i en verksamhet och startar en undervisning som omfattar flera kommuner, får man förankra det i alla kommuner som är med. Om ni förstår vad jag menar. För om du har nån kommun som är halvhjärtat med så är det fort att de lämnar eller inte stöder till 100 procent. De drar in finansieringen när de behöver pengarna nån annanstans. Och det här tror jag är oerhört viktigt. Det behöver inte vara kommuner det kan vara aktörer överhuvudtaget. Man går in på det, att alla aktörer faktiskt är med på det. Det är ordentligt förankrat.

En möjlig bot på den problematik som lyfts i citatet ovan är att ordna undervisningen i de kommuner som köper tjänsten. Känedommen om och uppskattningen för verksamheten ökas förmodligen genom närvaro på orten. Verksamheten skulle då få en skönjbar, lokal och inte längre vara något fjärran eller bara en utgiftspost i budgeten. Tillgängligheten skulle också öka vilket kan öka antalet elever. Garoff föreslår att starka aktörer skapar filialer i grannkommuner och detta har också skett på olika håll där förutsättningar för detta varit gynnsamma.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de ekonomiska förutsättningarna varierar mellan de olika organisationstyperna på fältet. Aktörerna på det fria fältet är mest beroende beträffande finansieringen vilket försvårar långsiktigheten för verksamheten och binder stora personresurser. Även de kommunala aktörerna och privata organisationer med tryggare resurser beskriver i viss mån ekonomin som problematisk. Det handlar framför allt om kommunernas andel i att finansiera verksamheten. Men man ska inte heller glömma statens centrala roll i finansieringen av fältet och svårigheten att få statsandelar. Avslutningsvis ett citat av en respondent.

” Vi har sökt fler statsandelar och det känns som att möjligheterna att få fler statsandelar är som att vinna på lotto. Det är ett stort hinder i att bredda utbudet i kommunerna, att det är så svårt att få statsandelar.

6.3 LÄRARBRIST OCH UNDERVISNINGSSPRÅK

6.3.1 BRIST PÅ SVENSKTALANDE LÄRARE

Lärarbrist är en utmaning som många av respondenterna har erfarenhet av. Lärarbristen tar sig olika uttryck i olika delar av landet och är också delvis ämnesrelaterad. Dels är det brist på behöriga lärare, dels på behöriga som kan undervisa på svenska. Det senare är speciellt påtagligt på orter i södra Finland där svenskan är ett tydligt minoritetsspråk. Viljan att ordna svenskspråkig undervisning finns, men att rekrytera språkkunniga lärare kan vara svårt:

” Respondent1: Vi har faktiskt funderat på det ibland att borde vi ge dubbel lön bara för att locka [svenskskunniga lärare] för att då vi har så få svenska timmar så det tar ju tid att komma [till undervisningsstället] och fara tillbaka. Inte kan vi göra det. Det är jätteojämlikt att säga att den här läraren, för att hon talar svenska, får dubbellön. Så det går ju inte heller. Det är ett problem.

Respondent2: Vi har ju erfarit samma problem att vi har rekryterat våra lärare från [högskolans utbildning]... Så länge de studerar och inte är väldigt fast med seminarier har de kunnat jobba de här få timmarna i veckan. Men så fort de har fått sin examen och eventuellt blivit erbjudna något annat så har de lämnat de här små snuttimmarna per vecka.

Danslinjen vid Kuula-institutetfoto: Sami Pulkkinen

I båda fallen är grundproblematiken att man endast kan erbjuda läraren några timmar gruppundervisning per vecka. För en lärare som har flera inkomstkällor kan detta vara ett välkommet komplement, men för den som har ett heltidsarbete är det närmast en omöjlighet. Citatets första respondent säger att svenskspråkiga lärare inom hens konstart är mer internationellt inriktade och söker sig utomlands. Det senare citatets respondent medger att de ibland är tvungna att anställa obehöriga lärare för att kunna hålla kurser.

Timlärare som enbart har några timmar gruppundervisning per vecka har ofta andra inkomstkällor och engagemang, vilket kan medföra att de inte blir så långvariga i sina uppdrag:

” Samma har vi här också. Under de här senaste åren har vi haft ett ganska stort byte av de här kursledarna och vi har haft turen att vi har hittat kompetent folk. Men sen är det då yngre som har kanske jobbat bara ett år åt oss och sen ska det vara byte igen och sen är de många såna här konstnärstyper som vi har haft anställda och så har dom fått något stipendium till utlandet. Så det är ju inte bra för verksamheten när det inte blir kontinuitet med de här lärarna. Och precis som [namn] säger har vi samma också, det kan bli väldigt långa resor och det är inte alla beredda att ställa upp på. Så att det är en utmaning just med de här lärarna.

Långsiktigheten i undervisningen blir lidande ifall läraren ofta byts ut ofta. För eleven skulle det vara viktigt att det med läraren finns ett förtroligt förhållande som fungerar som grund för undervisningen. I citatet kommer bra fram hur arbetslivets dynamik, eller osäkerhet, skapar möjligheter för ”konstnärstyper” som sedan lämnar landet för en viss tid.

En annan aspekt som tas upp i citatet är arbetsresorna. I flera intervjuer beskriver respondenterna att det är fullt möjligt att lära till exempel åker bil till en annan ort eller tar kollektivtrafik till andra sidan av staden eller till grannkommunen för att undervisa. Ännu svårare blir det om stora mängder undervisningsmaterial måste föras från en plats till en annan. Det konstateras att det inte passar för alla och att det i längden blir slitsamt för läraren.

På vissa små tvåspråkiga orter förekommer också tvåspråkig undervisning. Detta fungerar rätt så bra även om det är krävande för läraren. För eleverna kan det vara en första ordentlig kontakt med landets andra officiella språk och kan uppmuntra till att lära sig språket i en tvåspråkig miljö. Tvåspråkigheten har dock ett pris. En lärare beskriver hur arbetsdrygt det är att hitta språkkunniga lärare och att få ut all information på två språk. I en annan intervju beskrivs hur läroanstalten, för att locka elever med olika språkbakgrund, delar ut materialet till elever och hemmen på svenska, finska och engelska. Det samma gäller i gruppundervisning. Också i andra intervjuer funderar man på hur man kunde öka tillgängligheten till konstundervisning på svenska. Rektorn för ett institut berättar att det förts diskussioner om institutet skulle växa och börja ge undervisning i ytterligare en konstart. Respondenten uttrycker i intervjun att det vore mer ändamålsenligt att jobba för att ortens finskspråkiga enheter skulle börja ordna undervisning också på svenska.

6.3.2 UTBILDNINGSMÖJLIGHETER SAKNAS

En annan svårighet som många hänvisar till är att många ämnen saknar utbildningsmöjligheter på svenska. I vissa ämnen finns överhuvudtaget ingen pedagogutbildning:

” Jag tycker att det saknas bildkonstpedagogutbildning. Det finns ju en bildkonstnärsutbildning men de blir inte pedagoger. I och för sig kan man komplettera, men det skulle behövas. Samma sak: Danspedagoger lyser med sin frånvaro. Jag minns inte hur många hundra jag har ringt då vi har sökt nån. [Namn] bland annat ett antal gånger. Och sedan som [namn] sa, just de här som jobbar som musiklekipedagoger, det har inte funnits nån utbildning för dem sedan 2012 så det syns väldigt starkt. Instrumentlärarna – inte ligger vi långt ifrån att vi inte mera hittar instrumentlärare för alla instrument.

Bristen på behöriga småbarnspedagoger lyfts fram i många intervjuer. Detta gäller i synnerhet inom musikfostran för småbarn. Överhuvudtaget är lärarbristen ett välkänt faktum i konstundervisningen. Lösningen kommer att kräva strukturella förändringar på utbildningsfronten, men även gällande arbetstillfällen. Ett konkret förslag som ges i en intervju är att en konstpedagogutbildning borde inrättas ”i någon lämplig yrkeshögskola”. Utbildningen kunde ge behörighet som pedagog inom olika konstämnen. Förslaget får medhåll i intervjun och en annan respondent föreslår en helhet på 60 studiepoäng med inriktning på konstdidaktik. I dagens läge kan man vid Konstuniversitet få lärarbehörighet efter avklarad högre högskoleexamen i bildkonst, musik eller teaterkonst (Konstuniversitet 2022). Vid Yrkeshögskolan Novia kan man studera till musik- och teaterkonstpedagog. I de övriga konstarterna finns inte pedagogiska studier på svenska eller så är utbildningsvägen otydlig och svår. Det senare gäller ordkonst. Monica Martens-Seppelin har utrett framtida utbildningsvägar för konstarten i rapporten *Ordkonst-framtidens utbildningsvägar och framtidsfält* (2022).

Sammanfattningsvis har många av respondenterna upplevt problem med att rekrytera behöriga eller ens kompetenta lärare. Svårigheten gör sig gällande speciellt på små orter och på större orter med en stor finskspråkig majoritet. Att behålla lärare är också ett problem framför allt då man enbart kan erbjuda timlärartjänster. Det finns ett tydligt behov av fler utbildningsmöjligheter för konstpedagoger, särskilt inom arkitektur, cirkuskonst, dans, mediekonst, ordkonst och slöjd inom vilka det för närvarande inte är möjligt att få lärarbehörighet på svenska i Finland.

6.4 SYNLIHET OCH ANSEENDE

6.4.1 SYNEN PÅ KONSTARBETE

Den låga uppskattning som konst och kultur åtnjuter i Finland diskuteras eller berörs i många gruppintervjuer. Detta tas upp på ett generellt plan och i anslutning exempelvis till hur kulturfältet drabbades av restriktioner under covid19-pandemin och hur nedprioriterade konstämnen är i den grundläggande utbildningen. En åsikt som förs fram är att allt detta har ett direkt samband med hur barn och unga intresserar sig för konstämnen:

” Man kan tyvärr inte säga att pandemin har höjt kulturens värde. Man ser att regeringens agerande har påverkat folk ... Känns som att just många kulturarbetare, kanske inte lärare speciellt, de har kunnat fortsätta, men om man ser på musiker och andra kulturarbetare så har dom ganska långt blivit lämnade i sticket. Såna som har jobbat har upplevt att dom inte har fått stöd, dom har inte kunna göra sitt jobb. Och de har varit sånt här som kanske i ungdom-

ars ögon nog märks att hej, okej det kanske inte lönar sig att söka sig till den där.

Att konst- och kulturbranschen ter sig oattraktiv i barns och ungas ögon skapar oro hos många av respondenterna. I längden kan ett minskat intresse för branschen påverka den redan påtagliga lärarbristen. I samma intervju resonerar man vidare enligt följande:

” Respondent1: En aspekt som kanske inte har tagits fram är den här allmänna antiestetiktrenden som vi har i våra skolor idag. Där de matematiska och naturvetenskapliga ämnena favoriseras och speciellt då i gymnasiet. Och där man helt klart, ja, har kört ner dom här estetiska ämnen i botten. Det har med lönemässiga saker att göra men det där är nog en sak som har influerat många som man skulle ha kunnat tänka sig att skulle bli instrumentalister och dansare... Man ska så tidigt veta vad man vill bli idag när man skolar sig och man börjar stänga ut den här estetiska inriktningen totalt i till exempel gymnasiet.

Respondent: Jag måste faktiskt kompa de här. Vi känner ju till ganska många fall där vi har problem från studiehandledarsida. Att de i det närmaste eller faktiskt avråder från att studera vidare och söka vidare till konstbranschen. Så vi behöver nog en diskussion allmänt med skolverksamheten och kanske även i samhället överlag. Det finns faktiskt arbetsmöjligheter. Inte får det vara så att man avråds från att söka till det här yrket.

Hur man inom den grundläggande utbildningen och på andra stadiet förhåller sig till konstämnen upplevs också som problematiskt. Framförallt gymnasiet lyfts fram i det första citatet. I gymnasiestudierna fokuserar man på studentskrivningarna och

förbereder för fortsatta studier, dock mer för fortsatta studier inom andra ämnen än konstämnen. På ett allmänt plan har gymnasiernas roll som bildningsinstitut minskat i förhållande till den specialiserande och naturvetenskapliga rollen. I det andra citatet beskrivs fall då studiehandledaren (troligtvis i högstadiet) avrått elever från att söka sig till konstbranschen.

6.4.2 KÄNNEDOM OM GRUNDLÄGGANDE KONSTUNDERVISNING

En utmaning som många som erbjuder konstundervisning nämner är att man i samhället överlag dåligt känner till vad grundläggande konstundervisning egentligen är:

” Respondent1: [...] så gjorde vi en liten marknadsföringskampanj här i höstas där vi ville berätta uttryckligen vad grundläggande konstundervisning är. Jag menar folk känner inte till vad det är fast det är en jättestor sak i Finland och senast idag kunde man i Helsingin Sanomat läsa hur vår statsbudget ser ut och det var ganska stora pengar som gick till grundläggande konstundervisning. Så mera information om vad grundläggande konstundervisning är behövs.

Respondent2 [...] Ja men jag är helt på samma linje som [namn] att vi har nu de senaste två åren pratat jättemycket om att på något sätt inte bara medvetandegöra folk om vad det är ... Jag sku vilja höja lite statusen för grundläggande konstundervisning. Inte kan man dra alla över samma kam. Vi gör nu lite teater här för barnen. Det måste ju betyda nånting att man har gjort hela den där processen med att ansöka om utbildningsrätt [...].

De intervjuade uppfattar att få känner till grundläggande konstundervisning. Till exempel påtalas det flera gånger att för-

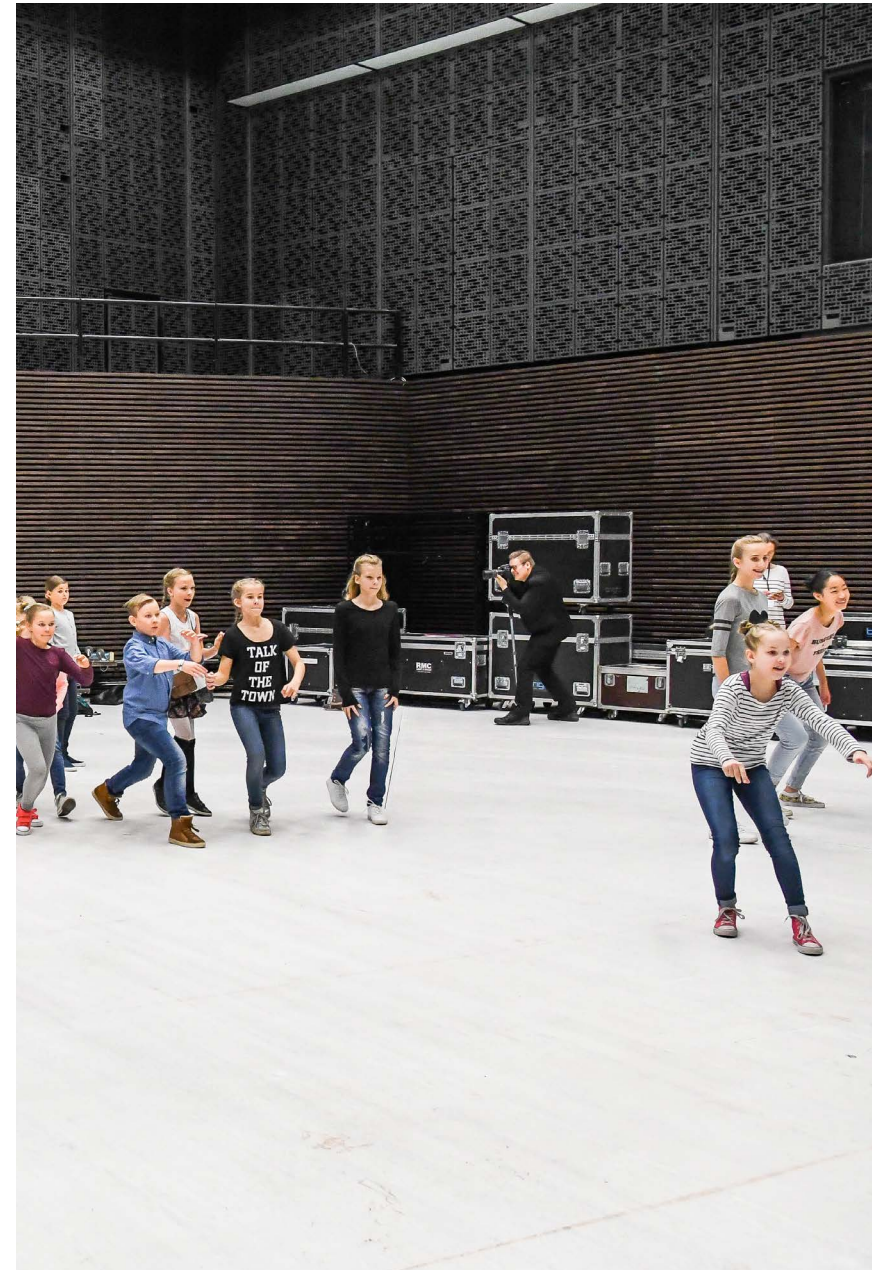

Bild: Fotofabriken

äldrar inte vet skillnaden mellan läroplansenlig och annan undervisning. Det är i ljuset av detta som man kan tolka att den första respondenten berättar att hens läroanstalt varit med i en informationskampanj för att öka vetskapen om grundläggande konstundervisning. I den konkurrenssituation som uppstår mellan olika konstundervisningsaktörer skulle det vara en fördel om målgruppen, främst föräldrar men också ungdomar, kände till vad grundläggande konstundervisning är och hur den skiljer sig från andra fritidsaktiviteter. Den andra respondenten påpekar också att den grundläggande konstundervisningen borde ha högre status. Känedom och status hänger starkt ihop; om målgrupperna visste vad grundläggande konstundervisning är skulle dess status i förhållande till andra aktiviteter höjas.

6.4.3 KOMMUNENS BETYDELSE OCH LÄROANSTALTERNAS SAMHÄLLSANSVAR

Enskilda föräldrar och potentiella elever ska inte beskyllas för dålig kännedom om skillnader mellan konstverksamheter. Däremot har kommunerna i många fall en central roll i att informera om konstundervisningsutbudet. På kommunnivå finns skillnader beträffande uppskattningen av konstundervisningen och den position den ges. Här en respondent med erfarenhet av flera kommuner:

” *Jo, vi ser en ganska stor skillnad... Vi har verksamhet i tio kommuner och just i den, där samarbete fungerar så finns det ett otroligt mervärde i både hur man syns och hur konstfostran tas upp i kommunen eller så där överlag. Där samarbete fungerar så har vi en helt annan status och roll. Och det ger, det genererar mycket mera än att man jobbar ensam utan nåt slags nätverk och stöd i en kommun. Där är det jättestor*

skillnad. Där det fungerar för oss är [kommun] och [kommun] för tillfället och [kommun med stort invånarantal] är på god väg. Men [kommun med stort invånarantal] är så stort att på något sätt kan man inte alltid jämföra. Men ändå ser jag att där man har skapat de här nätverken och det är kommunen som har ansvaret ganska långt. För det ska inte heller falla på nån enskild konstskola att ha det där ansvaret utan nu är det ju antingen en större aktör eller sen kommunen som har det där ansvaret att ett nätverk eller samarbete fungerar.

Kommunens betydelse för konstundervisningsfältet ska inte underskattas. Respondenten tar upp vilken betydelse samarbetet med kommunen har för konstfostrans anseende. I de kommuner där det finns befintliga samarbetskanaler är det lättare att få synlighet. De två första kommuner som respondenten nämner har ett brett utbud av konstarter som ordnas av flera aktörer. Den stora kommunen som respondenten hänvisar till har också många aktörer men saknar etablerat samarbete dem emellan. I citatet framgår också hur respondenten uppfattar att kommunen har ett ansvar i att skapa nätverken och upprätthålla dem. Frågan om ansvar tas upp grundligare i kapitel 6.9.

I intervjuerna är det många som åberopar läroanstalternas förhållande till det övriga samhället. Man talar också i några fall om en tid då läroanstalterna kunde göra vad de ville utan att det påverkade till exempel elevantal eller finansiering. Denna tid är definitivt förbi. Nu lyfter man fram läroanstalterna som samhällsaktörer med ett brett gemensamt ansvar.

” En sak som slog mig är att det är viktigt att man syns i både skolor, daghem, via olika projekt, i media, att man känner till oss. Så den här synligheten är väldigt viktig. Jag tror också det är viktigt att man får en allmän acceptans, att vi är behövda. Att det inte är så att vi lever i vår egen bubbla utan att vi är institutioner och utbildningsinrättningar som behövs i samhället. Då tror jag att det är viktigt att man till exempel kan fokusera verksamhet på barn och unga som har speciella behov. Att nå dem. Till exempel sådana här samarbetsformer som man har med funktionshindrade eller i vissa grupper – att man på det sättet får en acceptans.

Citatet summerar bra hur olika aspekter av förhållandet mellan konstundervisningsaktörerna och det övriga samhället hänger ihop. Synlighet, kännedom och uppskattning har direkt med närvaro i samhället att göra. Med andra ord, att man gör en samhällsnyttan som noteras. Citatet visar också att de inte längre är endast renodlade läroanstalter där barn och unga lär sig en konst utan också aktörer med bredare samhällsansvar. I organisationsforskning har man lagt märke till att organisationer i allmänhet legitimerar sin existens genom att bredda verksamheten utöver det som kan räknas som kärnverksamhet (se t.ex. Bromley & Meyer 2017).

Sammanfattningsvis är det tydligt på basis av intervjuerna att synlighet och anseende är aspekter som respondenterna funderat mycket på. Det framgår att kommunen har en nyckelroll i att skapa synlighet för konstundervisningsaktörerna lokalt och i att skapa förutsättningar för samarbete och verksamhet. Det upplevs som viktigt att allmänheten skulle ha en uppfattning om verksamheten och att läroanstalterna och konst överhuvudtaget skul-

le uppskattas mera. Aktörerna behöver på olika sätt visa sin samhällsrelevans för omvärlden. Genom att engagera sig samhälleligt kan aktörerna skapa en fördelaktig bild av sig själva.

6.5 SKOLAN OCH KONSTUNDERVISNINGSAKTÖRERNA

6.5.1 SKOLAN SOM REKRYTERINGSPLATTFORM

Skolan utgör en attraktiv plattform för konstundervisningsaktörer eftersom nästan alla barn och unga kan nås via den grundläggande utbildningen. Via skolan når man bäst ut till målgruppen när man vill rekrytera nya elever. Respondenterna har olika erfarenheter av hur man i praktiken lyckas få synlighet i skolan. En rektor för ett musikinstitut beskriver rekryteringen i skolan på följande sätt:

” Vi brukar till exempel göra nedslag i skolorna på våren och se till att vi aktiverar eleverna. Det är klart att man inte har föräldrarna på samma ställe samtidigt utan sen hänger det på att eleverna, de där småtingarna, för hem den där informationen på något sätt och det är där som den felande länken ligger. Skolorna är i en avgörande nyckelposition för att kunna säkerställa den här rekryteringen.

Det finns olika sätt att introducera den egna verksamheten för eleverna. I citatet ovan talas det uttryckligen om att aktivera eleverna, vilket kan kontrasteras med att eleverna enbart skulle konsumera alster som konstundervisningselever skapat, exempelvis ta del av en utställning eller se en föreställning.

Ett problem som nämns i flera intervjuer är att den information om konstundervisning som barnen får vid rekryterings-

tillfällen i grundskolan eller gymnasiet inte når föräldrarna. En möjlig orsak till att föräldrarna inte känner till konstskolornas verksamhet är helt enkelt att barnen inte berättar om det hemma. Här kunde man tänka sig att föräldrarna skulle informeras skilt, till exempel genom grundskolornas/gymnasiernas/yrkesskolornas officiella eller föräldrarnas egna informella kanaler. Det är av största vikt att också föräldrarna känner till bland annat utbudet av konstundervisning och hur och när man anmäler sig.

Många konstundervisningsaktörer verkar ha möjlighet att nå elever under skoltid. Aktörerna får besöka skolan och får på det sättet synlighet för sin verksamhet. I många fall berättar man om ett etablerat samarbete med årligen återkommande rekryterings-tillfällen. Särskilt musikinstitutet berättar om hur de exempelvis ordnar vårkonserter som skoleleverna får ta del av.

Ett annat sätt att förhålla sig till att ordna undervisning i skolan finns också:

” Jag tycker personligen att det är jätteviktigt på många plan att vi ska få kultur och konst närmare barnen och det ska vara så lätt för dem som möjligt att hitta det. Vi har själva vägrat gå till skolor och orsakerna är två. För det första att det är väldigt tungt för oss att föra allt material till skolan och när vi ger undervisning vill vi ge det så som [konstarten] ska ges. Så är det också en annan orsak och det är att när barnen kommer till ett annat ställe, till vår skola, så har dom en ny roll. Om dom kommer till vårt utrymme känner dom att nu är skolan slut och dom kommer till nåt nytt. Men då när vi har undervisat i skolor, vilket vi har gjort tidigare, kommer dom med samma roll, en är tuffis, en är mobbad och så är dom trötta och så är dom ännu inne i samma skola med dålig

luft. Dom upplever inte dom ska gå på en hobby egentligen, utan dom upplever att det är mera ett fritt lekande i skolutrymmen efter skolan.

Den första orsaken som förs fram är praktisk: det är helt enkelt arbetsdrygt att transportera material till skolan. En annan orsak har med elevernas invanda roller att göra: genom att verksamheten sker på annat håll kan eleverna skaka av sig de sociala roller som de har i skolan. Det här är en viktig aspekt i all fritidsverksamhet, framför allt för sådana som har en roll i skolan som de inte trivs med. För att man ska kunna uttrycka sig fritt i konstundervisning – en måste man få känna sig trygg och kunna agera utan hämningar.

6.5.2 UNDERVISNING I SKOLANS UTRYMMEN

Många lyfter också fram det faktum att skolornas utrymmen inte alla gånger är optimala för konstundervisning. Till exempel när det gäller cirkuskonst är det uppenbart att utrymmena, och framför allt utrustningen, inte räcker till. Men respondenterna konstaterar att det även inom andra konstarter kan vara svårt att ordna undervisning i skolans utrymmen. Här ett exempel från teaterkonsten:

” Det som också är problemet med teatern och utrymmena – oftast brukar skolorna ge oss jumpasalen för där finns en scen [fnyser] – men jumpasalen är inte ändamålsenlig på något sätt för teater. Barnen blir totalt vilda speciellt på måndag och fredag eftermiddag när vi brukar ha dom här jumpasalstiderna. Då är det mycket roligare att springa runt i jumpasalen och klättra på alla ribbstolar. Det tar jättemycket tid av pedagogerna att få alla i början av terminen att förstå att det här är inte en jumpatimme. Sen kan man få ett klassrum som inte är ändamålsenligt, då måste du flytta på alla pulpeter. [...]

” Där är just problemet att man inte kan förvara någonting och sen de här eviga flyttandet av pulpeter hit och dit och elever som sen vill öppna andras pulpeter och titta vad som är inne i dom; det går jättemycket tid. Det är mycket lättare när vi har årskurser 3 till 4 uppåt, så har vi föreningshuset. Där får vi förvara saker och där finns inte någonting man är intresserad av att röra, dom går in och dom är jättefokuserade att nu ska vi i en och en halv timme ha teaterundervisning och dom är nöjda med det.

Respondenten tar fasta på problem som berör utrymmen i allmänhet och gruppundervisning i synnerhet. Utrymmen i skolan används för ändamål som eleverna associerar med annan verksamhet och det kan finnas sådant som försvårar elevernas koncentration. Gruppdynamiken kan också göra att det är svårt för gruppen att vara koncentrerad på verksamheten. Men för att nå också de yngsta eleverna måste man kanske hålla till godo med skolans eller eftermiddagsklubbens utrymmen, ifall det inte finns andra lämpliga utrymmen tillgängliga på nära håll. De äldre eleverna kan sedan ta sig på egen hand exempelvis till föreningshuset eller motsvarande lokal, där utrymmena är bättre lämpade för verksamheten.

6.5.3 SKOLAN SOM SAMARBETSPARTNER

Många konstaterar att det är svårt att komma in i skolan, ett problem som blev större under pandemin.

” Men det är som skolan är en stängd institution och man slipper inte riktigt in dit. Dom kör sitt och dom har sin läroplan och så är det bara. Dom är inte så intresserade av någonting utanför skolvärlden eller barnens fritidsverksamhet. Ibland får jag uppfattningen att det till

och med är så att fritidsverksamheten inkräktar på barnens skolprestationer. När gång då vi har kontaktat skolan, så har det varit att ”nä ni får inte komma hit, dom måste koncentrera sig på skolarbete och det blir för mycket för dom”.

Citatet är ett typexempel på hur det inte borde få vara. I fallet saknas en öppen kommunikation och förståelse mellan skolan och fritidsverksamheten. Det framkom också modeller för hur man kan förbättra kommunikationen och förståelsen mellan dessa två. Exempelvis berättas i en annan intervju att konstundervisningsaktörerna bjudit in enbart skolans lärare till en informationsträff för att öka kunskapen om verksamheten och fundera på ett eventuellt samarbete.

I gruppintervjuerna deltog även några som vid tidpunkten för intervjun (eller tidigare) jobbade som rektorer, klass- eller ämneslärare i grundskolan. Hos dessa fanns en förståelse för att skolans lärare har fullt upp med det egna arbetet:

” Respondent1: Jag vet att från skolhåll, då jag var tidigare rektor för en enhetsskola, lärarna är pressade till att vara aktiva på så många ställen och dom har händerna fulla med sin vanliga undervisningsverksamhet. Det är det som gör att det inte [är] brist på intresse men brist på tid, egentligen. Att man sen inte bara tar till sig det här. Jo man ställer nog opp och delar ut lappar till alla världens verksamhetsformer men sen är det bra med det. Man är nöjd med sitt.

Respondent2: Jo jag tänker nog det är säkert så, för jag minns med fasa ännu den där lärartiden. Du var aldrig ledig du hade alltid nånting i din väska,

någo förhör eller någo prov eller nånting som sku rättas eller förberedelser. Så du var fast hela din vakna tid i det där, man var aldrig ledig på riktig.

De enskilda lärarna i grundskolan har stor makt beträffande genomförandet av läroplanen. En lärare kan i mån av intresse, möjlighet och tillgängliga resurser samarbeta med konstundervisningsaktörer. Att enskilda lärare känner till och kontaktar läroanstalter och besöker dem med eleverna har förekommit hos några av de aktörer jag intervjuat.

” Vi ligger ganska nära en finskspråkig skola men svenskspråkiga är också ganska nära här. Före corona kom det grupper hit till konstskolan bara för att göra nånting. Det var klasslärare som ringde att kan dom komma och ha en liten verkstad här. Och i skolan finns det jättesmå specialgrupper, till exempel bara fyra fem barn och deras speciallärare* har till exempel ringt mig några gånger att kan dom komma och göra nånting här för dom har ganska breda system för vad dom ska göra under dagen [skratt]. Dom kan välja.

Citatet exemplifierar det sporadiska samarbetet mellan skolan och konstundervisningsaktörer som kan ske utifrån den enskilda klasslärarens preferenser. Det är i och för sig fint att samarbete kan vara spontant, men samtidigt finns det en fara att det inte blir jämlikt och rättvist, att elever från olika klasser inte har samma möjlighet att ta del av det som konstundervisningsaktören har att erbjuda.

Respondenterna berättar också om mera regelbundet förekommande samarbeten. Exemplet beskriver ett fall där skolklasser besöker en läroanstalt som hör till kommunens ungdomstjänster.

” För oss är samarbetet så gott som dagligt med olika skolor. I själva verket har vi varje förmiddag nån klass på besök. Imorgon kommer igen en skola. De drar en föreställning på vår scen och jag går och hjälper till. Det är en etablerad verksamhetsmodell hos oss det här samarbetet med skolan. Där i [namn] som vi har verksamhetspunkten i ungdomslokalen, där är nu också två skolor under samma tak, det varierar lite. Det har etablerats som ett ställe, när skolorna renoveras kommer man till [namn] i exil. Det räcker med skolelever i vårt ungdomscenter. Till exempel förra veckan var vi till [namn på skola] på besök och spelade med dem. Så åt båda hållen.*

De rådande omständigheterna med två skolor – båda dessutom inom kommunal verksamhet – i samma byggnad, underlättar samarbetet. Utrymmena används på detta sätt maximalt då de på förmiddagarna används av skolorna och på eftermiddagarna av läroanstaltens egna elever. Respondenten nämner också att man gör besök till skolor som befinner sig längre från centrum. Den höga graden av samarbete ser ut att i stor utsträckning bero på att både skolorna och läroanstalten är kommunal verksamhet och att det är fördelaktigt att samverka.

För att konsten ska bli en del av flera barns och ungas upplevelsehorisont är ett ökat samarbete mellan skolan och konstundervisningsaktörerna av stor betydelse. Konstaktörerna borde ses som en lokal resurs som kan skapa betydelsefullt innehåll för eleverna och genom konsten öppna upp deras förståelse för omvärlden. Som vi sett ovan är betydelsen av brobyggande mellan konstundervisningsaktörerna och kommunala aktörer av största vikt.

Det regelbundna samarbetet mellan konstundervisningsaktörerna och skolorna genomförs bäst genom en kulturläroplan i kommunerna. Kulturläroplanen är ett styrdokument som ger

riktlinjerna för de konst- och kulturupplevelser skolelever ska få ta del av i grundskolan. Det finns dessutom kulturläroplaner för småbarnspedagogiken och det finns även kommuner som gjort upp kulturläroplaner för andra stadiets utbildningar. Kulturläroplanen upprättas i regel som ett beslut mellan bildningsnämnden och kulturnämnden (eller motsvarande) i en kommun. I kulturläroplanen framgår vad eleverna ska få ta del av, när det ska ske och vem som ska ordna programmet.

Ett annat konkret förslag är att ortens konstundervisningsaktörer ges möjlighet att på lika villkor presentera sig för eleverna, eventuellt också för föräldrarna.

För barnen skulle det vara av största vikt att de får ta del av hela bredden av utbudet av konstundervisning innan de bestämmer vad de vill satsa på. Ett gemensamt presentationstillfälle för samtliga konstundervisningsaktörer i början av terminen skulle skapa synlighet och förhoppningsvis ett ökat intresse för konstverksamheten.

Tillgängligheten har en direkt koppling till var verksamheten ordnas. Verksamhet som ordnas i samband med skoldagen kan nå en bredare målgrupp. De utrymmen som finns tillgängliga i skolan är nödvändigtvis inte lämpade för alla sorters verksamheter, men man måste avväga vad som är viktigare – att nå eleverna eller att ha verksamheten i bästa möjliga utrymmen.

Att ordna konstundervisningen i samband med skolan identifieras följaktligen av några respondenter som en viktig del när det gäller tillgängligheten.

” Alla av oss har inte den här utmaningen, men det blir lätt så att vi har mest undervisning i våra undervisningsutrymmen. Jag tror

att till exempel vi i [kommunen] skulle behöva få ut mer undervisning i kommunerna så att vi skulle synas och ha mera undervisning direkt samband med skolan, skoldagen. Det kan vara avgörande för vissa grupperns möjligheter att delta överhuvudtaget att det är hopkopplat med skoldagen.

6.6 ÖKAD TILLGÄNGLIGHET

Många aktörer lyfter fram frågan om tillgänglighet. Det handlar om barns och ungas rättighet att ta del av konst och kultur, en rättighet som statueras i Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter (1989) i artikel 31:

” 1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. 2. Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet.

6.6.1 TILLGÅNG PÅ GLESBYGDEN

Det finns några huvudsakliga kategorier att beakta när det gäller möjligheterna att öka tillgängligheten till konstundervisning. Ett tidigare identifierat problem är den varierande tillgången på konstundervisning. En stor fråga är hur man ska nå ut till barn på glesbygden. Ska man åka ut till dem eller förvänta sig att de tar sig till tätorten för undervisning?

” Jag tror man behöver fånga upp barnen tidigt. Det skulle vara viktigt och då behövs den här decentraliseringen åter igen. Där man är på golvet där barnen finns. De här barnen som har föräldrar som har både medel och bakgrund så att dom förmår att förse sina barn med diverse kulturella aktiviteter, dom kommer alltid att fixa det med bilar och körningar och pengar. Men det finns många barn som inte har det på det sättet och det är mer aktuellt i dessa flyktingtider och när så många olika människor kommer hit till väst av behövliga skäl [...]. Så fånga dom där dom finns – där tror jag man ska sätta in stöten.

I en annan intervju är man inne på samma linje när det gäller att ordna verksamhet där barnen befinner sig.

” I och med det här hobbyprojektet har vi märkt att ofta om man ordnar nånting inom avlägsna utbyar så är det väldigt stor uppslutning. Jag tänker kanske att man sku behöva tänka om och inte bara ha de i centrum för att man tänker det är störst och alla kan ju ta sig dit. Man kanske ska ha en liten grupp också i dom avlägsna sidobyarna. Och det är en tendens att folk ställer opp och kommer då man ordnar nånting där.

I dessa fall handlar det om att ordna gruppundervisning på glesbygden – en möjlig åtgärd som också Garoff föreslår i sin utredning. Frågan blir då om det finns tillräckligt med efterfrågan på konstundervisning, särskilt då den numera i viss mån konkurrerar med Finlandsmodellen för hobbyverksamhet (mer om detta längre fram i kapitlet). En möjlighet, som en respondent har erfarenhet av, är att allra först kartlägga intresset för den verksamhet man vill

starta. På det sättet ser man om verksamheten kan få tillräckligt med utövare. I citatet handlar det om enskild undervisning:

” Där är det viktigt att man på något vis kan diskutera med föräldrarna, nå dem, få kontakt med dem [...] Det brukar vara vissa individer som tar kontakt och börjar höra sig för med andra föräldrar om deras barn också skulle vara intresserade. Många som bor i de här små byarna är ju väldigt intresserade av att få dit undervisningen. Det är ganska långt att komma till [centralorten] från [avlägsen by] om du ska vara två tre gånger i veckan nästan. Det där skjutsande är ett problem så det att man får dit undervisningen på något sätt så är A och O.

Man kunde summera stycket med att det finns potential för att ordna undervisning på glesbygden, men för detta behövs ett tillräckligt stort elevunderlag och lämpliga utrymmen. I mån av möjlighet vore det bra att inleda med en kartläggning av intresset bland föräldrar och använda sig av befintliga sociala nätverk för rekryteringen.

6.6.2 FINLANDSMODELLEN FÖR HOBBYVERKSAMHET

En stor fråga för stora delar av fältet är hur fler barn och unga ska ha möjlighet att ta del av konstundervisning. En lösning har erbjudits i form av undervisnings- och kulturministeriets initierade Finlandsmodell för hobbyverksamhet, vars uttryckliga uppgift är att erbjuda barn och unga en avgiftsfri hobby i samband med skoldagen (undervisnings- och kulturministeriet 2022). Uppfattningen om och upplevelserna av Finlandsmodellen, som lanserades läsåret 2021–22, varierar. Att den uppfattas som en konkurrent till den redan etablerade undervisningen är uppenbart i några fall, inte minst i följande:

” I och med att den här Finlandsmodellen [...] erbjöds till kommunerna med gratis klubbverksamhet för barn så ville man fånga upp barn som inte hade någon hobby. Och jo det är jättebra, jag tycker också. Men samtidigt kom en aktör i vår kommun som konkurrera också (skratt) och dom var inte medvetna om att det fanns nånting som heter [namn på läroinstansen]. Fast dom jobbar i samma kommun så konkurrerar dom om samma dagar. I flera lågstadieskolor lyckades dom konkurrera på det sättet att dom valde samma dagar för sina klubbar.

I vissa fall har kommunen kontaktat läroanstalterna och frågat om de vill ordna verksamhet enligt Finlandsmodellen. Många av respondenterna hade positiva erfarenheter av att jobba inom modellen. Den är inte lika krävande som läroplansenlig undervisning och den lockar barn som annars är svårrekryterade. Troligen fungerar den också som en rekryteringsväg till fortsatta konststudier, men eftersom det första läsåret i skrivande stund ännu pågår, är det för tidigt att dra några slutsatser. En respondent anser att det är konstskolornas ansvar att som samhällsaktörer erbjuda den för barn och unga nyttiga tjänsten eftersom de upprätthåller verksamheten med offentliga medel. I andra fall har ersättningarna för att arrangera konstundervisning inom ramen för Finlandsmodellen varit så små att det inte varit ekonomiskt hållbart att gå med i verksamheten. En respondent berättar att ersättningen för en timmes gruppundervisning inom Finlandsmodellens hobbyverksamhet är 30 euro, vilket enligt de andra respondenterna inte räcker för att producera vettig verksamhet.

Hobbyverksamhet enligt Finlandsmodellen har en klar konkurrensfördel i jämförelse med den grundläggande och den övriga konstundervisningen – den är kostnadsfri. Några respondenter

berättar att förvirrade föräldrar tagit kontakt och undrat varför barnen ska ta del av och föräldrarna betala för (grundläggande) konstundervisning, när liknande verksamhet ordnas avgiftsfritt i samband med skoldagen.

6.6.3 KONSTFOSTRAN INOM SMÅBARNSPEDAGOGIKEN

Det förekommer även konstundervisning vid daghemmen. Den vanligaste och mest etablerade konstverksamheten är musiklekskoleverksamheten, men det erbjuds även undervisning i till exempel bildkonst och dans, om än i mycket mindre skala. I många kommuner är det möjligt att erbjuda musiklekskola vid de kommunala daghemmen, medan det i andra är förbjudet av rättviseskäl. Problemet är att den verksamhet som sker inom småbarnspedagogiken i kommunerna ska vara kostnadsfri, medan det uppbärs en deltagaravgift för den konstverksamhet som erbjuds av utomstående aktörer.

” Men genom att betala en liten slant skulle de här barnen kunna delta i musikleken i dagisschemat. Det förverkligas bland annat i [kommun]. De betalar typ tio euro i månaden, barnens föräldrar, för den där verksamheten. Frågan är att är det en tia som man kunde undvara som arrangör. Jag har förstått att det är så pass avgörande när det är stora mängder barn att det har betydelse för musikinstitutet som då går in i dagis och ordnar det. Men i [respondentens kommun] har man valt att inte [...] göra det möjligt och det beror just på att det upplevs ojämnt och den borde vara helt gratis.

I intervjun med kommunalpolitiker lyfter en respondent fram att det borde vara möjligt att ordna avgiftsfri konstfostran för små-

barn. Också i andra intervjuer lyfter man fram att man borde jobba för kostnadsfri konstundervisning för småbarn så att alla har möjlighet att delta i den.

Nyttan med rytmiken för barns hjärn- och språkutveckling har påvisats av Linnavalli (2019). Hennes forskning visar att dansleken inte har samma effekt på språkutvecklingen, vilket förmodligen har sin förklaring i att dansen stimulerar till växelverkan mellan den auditiva inläringen och det egna verbala uttrycket. Däremot kombinerar dansen kinetisk inläring med det visuella och auditiva, och kunde således tänkas ha fördelar för bland annat kroppskontroll, rytmisinne och rörelseglädje. På liknande sätt kan också de andra konstarterna förmodas ha fördelar för barns utveckling, såsom hantverk för finmotoriken, ordkonst för språkkänslan och teater för inlevelseförmåga. För den individuella utvecklingen är det centralt att i tidig ålder exponera barn för konst som lek och uttrycksform. Man kan också argumentera för att mera konst och kultur i småbarnspedagogiken skulle ha en betydelse för den finlandssvenska kulturens fortbestånd:

” Nästan alla barn, 90 procent, går i dagis. Kunde vi se till att de får en bra språkkänsla i dagis. De får ramsor, poesi, prosa av hög kvalitet, de får hantverkskunskaper med svenskspråkig terminologi och de får en kulturell identitet i dagis som till exempel då via musiken också, den är också väldigt starkt identitetsskapande. Det är helt otroliga dimensioner som öppnar sig om vi kunde tillsammans med dagis förverkliga en sån här strategi med att fostra små individer till kulturindivider. [...] Om Kulturfonden faktiskt skulle vilja göra en tjänst för kulturen så sku man då göra den typen av satsningar att man sku sätta in stora

pengar på att redan för de allra yngsta barnen skapa en sån plattform att de blir impregnerade i kultur på olika sätt.

Man kunde tänka sig att det på orter där svenskan är marginaliserad och många barn inom den svenskspråkiga småbarnspedagogiken växer upp i tvåspråkiga eller enspråkigt finska hem skulle vara hög prioritet på satsningar som stärker känslan för det svenska språket. Likaså kunde man anta att man på dessa orter bör se till att barnen redan i tidig ålder får en ökad kännedom om den finlandssvenska kulturen och dess traditioner. Konstfostran i småbarnspedagogiken skulle därutöver förmodligen bidra till ett större intresse för fortsatt konstundervisning hos barn i skolåldern.

Ett konkret förslag är att konstfostran skulle erbjudas till daghem under en testperiod. Efter avslutad period skulle man utvärdera erfarenheten, såväl barnens som personalens. Man kunde också utföra en jämförande studie mellan daghem som erbjuder konstlek som ges av en utomstående aktör och daghem som inte erbjuder en sådan konstundervisning, allt för att se om det uppkommer några positiva resultat hos de barn – kanske främst på individuell nivå men eventuellt också i grupperna – som deltar i konstleken. Vilka långvariga och kulturella effekter en dylik satsning har är dock svårare att bedöma.

6.7. UNDERREPRESENTERADE GRUPPER

6.7.1 BARN OCH UNGA MED INVANDRARBAKGRUND

År 2019 hade en tiondel av alla barn i Finland under skolåldern utländsk bakgrund. I huvudstadsregionen var andelen en fjärdedel, i hela Nyland en femtedel. På Åland hade likaså en femtedel utländsk bakgrund. I Närpes var motsvarande andel nästan en tredjedel (Statistikcentralen 2020).

” Men just för de här underrepresenterade grupperna görs det mycket men samtidigt lyckas vi väl sisådär. Inte är resultatet riktigt bra. Precis som [namn] också sa att inte har vi riktigt hittat nyckeln hur vi får med de här. Vi gör mycket men den där riktiga grejen hur vi lyckas så har vi inte hittat ännu.

I många gruppintervjuer uppger man att det är ett kulturellt problem att involvera barn och unga med invandrarbakgrund i konstundervisningen. För många invandrargrupper är denna fritidsverksamhet ett obekant koncept, eftersom det inte har funnits något motsvarande i det forna hemlandet. Språket spelar också en stor roll, i vissa konstarter en större roll än i andra. Exempelvis i en teaterskola kommunicerar man på tre språk för att överbygga språkbarriären: svenska, finska och engelska.

Beträffande rekryteringen nämns det i många sammanhang att eleverna ofta hittar till konstverksamheten genom befintliga sociala nätverk. Detta stämmer säkert i många fall; den ena föräldern har kanske själv deltagit i motsvarande verksamhet som barn och vet vad det hela går ut på eller så känner man ledaren för verksamheten. Dylika faktorer spelar in och är en viktig orsak till att

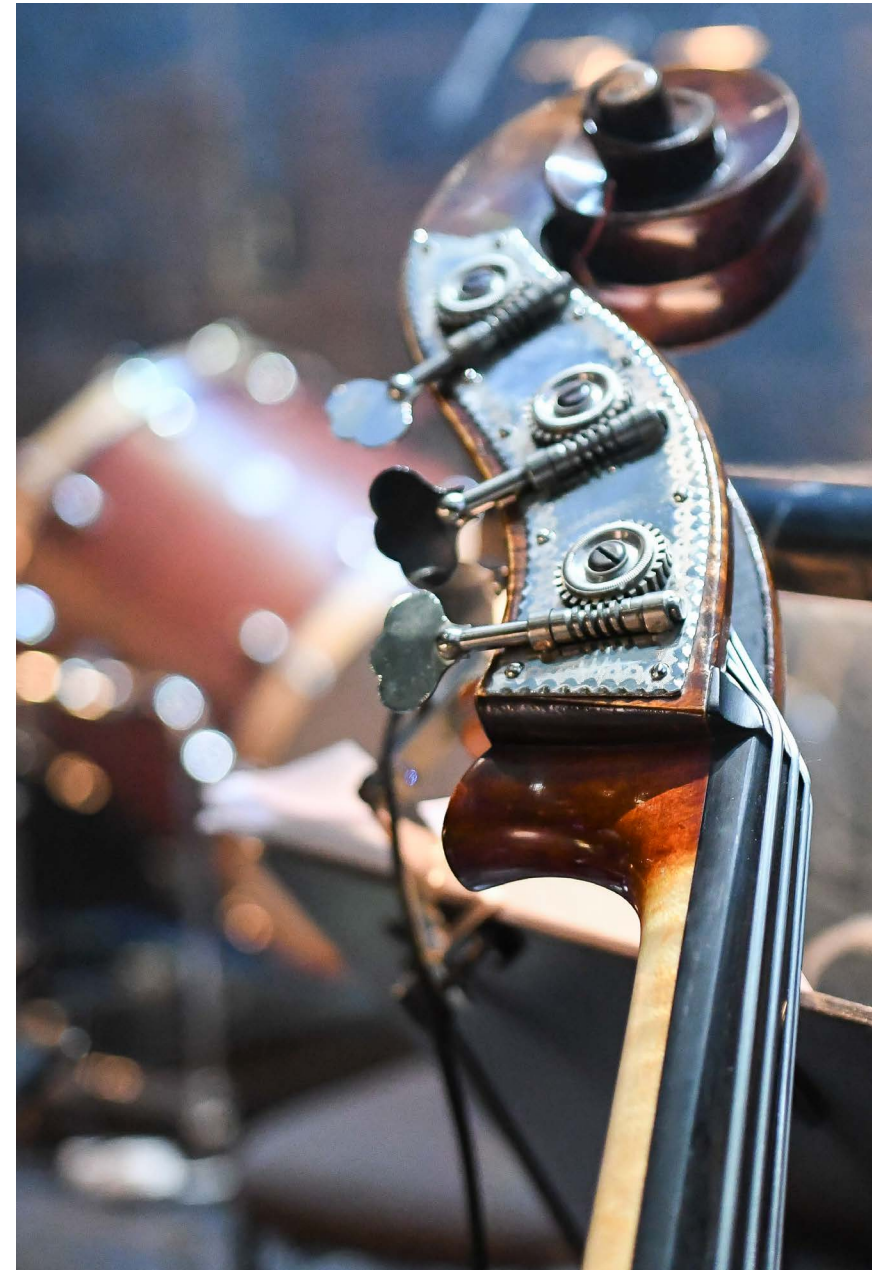

Bild: Fotofabriken

Rockskolan, Åbo, foto: Lasse Andersson / Skärgårds Reklam

barn väljer en viss verksamhet framom en annan. Nyfinländare i första eller andra generation saknar dock ofta denna kontaktyta. Därför är det nödvändigt att vidta olika åtgärder för att också nå ut till barn och unga med invandrarbakgrund:

” Socialtjänsten känner till oss, kan erbjuda till dom familjer som är nyanlända eller som har en annan socioekonomisk bakgrund. Och då kan vi ju erbjuda också gratis platser. För det har väl de flesta institut möjlighet till. Sen förstås att kontinuerligt jobba med integrationstjänster* och ha en bra dialog, ordna gemensamma grupper. Vi hade pappa–barn-grupper i slöjd och hantverk, till exempel. För de här familjerna som är nyanlända har kanske kommit från länder där hobbyverksamheten överhuvudtaget ser helt annorlunda ut än den gör i Finland. Och just att vi lyfte fram till exempel pappans roll i det hela. Det är väl ofta pappan som är huvudet i familjen, eller den som bestämmer i familjerna så ifall han förstår möjligheterna och vikten med konstfostran så möjliggör det också oftast att barnet ges möjlighet att komma. Och såna här olika saker att verkligen sätta sig in i den här vardagen när vi pratar om nyanlända, eller barn och ungdomar och familjer från andra kulturer. En annan sak är uppsökande verksamhet: vi samarbetar med undomsavdelningen en hel del med uppsökande verksamhet. Att gå in i de här strukturerna i kommunerna som redan finns och jobba och se till att dom känner till vad vi gör.

För att få barn och unga med invandrarbakgrund med i verksamheten är det viktigt att man har kännedom om nyanlända gruppers kulturer och vilja att anpassa aktivitetsformerna. Om man därtill har ett nära samarbete med olika kommunala tjänster kan det fungera som en inkörsport till konstundervisningen. Uppsökande verksamhet i samarbete med kommunen har visat

sig vara framgångsrik. Ett väldokumenterat exempel på detta är det nationella Floora-projektet som sammanfört musikinstitut och socialsektorn med det gemensamma målet att erbjuda kostnadsfri musikundervisning för unga med invandrarbakgrund (se t.ex. Westerlund m.fl. 2021). Med Floora-projektet har man lyckats överbrygga den strukturella tillgänglighetsproblematiken genom att nå ut till annars exkluderade grupper.

Även om det finns erfarenhet och kunskap om att den uppsökande verksamheten har positiva resultat, kan den vara svår att genomföra i praktiken, vilket framkommer i följande citat med tre respondenter:

” Respondent1: Är ni i samarbete med socialsidan? Det är vi inte egentligen. Och på något sätt tror jag att samarbete med dem kunde öka vissa möjligheter i varje fall. Det behöver inte vara så himla synligt att det är privata saker som inte behöver synas för att barn ska få hjälp med konsthobbyer. Det handlar ändå om att barn ska ha rätt att ha fritidssysselsättning och jag har ofta funderat på att man borde samarbeta med socialen, men på något sätt har det inte funnits tid för det.*

Respondent2: Det är ganska svårt. Det måste nästan vara ett så att säga färdigbyggt system, man kan inte förhandla så där i varje enskilt fall för allting är så hemligt och slutet. Och idag kan man inte ens ta kontakt per telefon utan det måste vara epost eller tidsbokning och allt sånt.*

Respondent3: Just så är det. Identitetsskyddssaker kan man inte hantera. [...] Vi har haft några såna här, till exempel en invandrarfamilj vars

barn varit med oss och vi har fört den här diskussionen med socialtjänsten. Det är nog jättejobbigt och emellanåt ganska obehagligt (allmänt skratt och instämmande).*

När det gäller barn och unga med invandrarbakgrund måste man även beakta språkets betydelse och nivån på undervisningen. Här en bildkonstlärare:

” Mmm, ja-a det har varit lite utmanande. Vi ger grundläggande konstundervisning därför är det ibland svårt att lära barn och ge nya tekniker och vi pratar mycket och diskuterar. Och det är ibland jätte-utmanande för inflyttningsbarn som har kommit mera för att bara pyssla och måla och göra någonting, vad som helst. Och det tycker jag också är viktigt, att göra någonting som lockar en själv. Inte måste man alltid göra tillsammans med dom andra. [...] Jag vill också stöda de barns början här i samhället och jag vill faktiskt ge en annan kurs för dom som bara för att stöda deras början här. Men grundläggande undervisningen kan vara utmanande för ett inflyttat barn att börja i.

Den grundläggande konstundervisningen kan alltså vara svår för en person som inte ännu hunnit lära sig språket. Det spelar säkert också stor roll vilka undervisningsmetoder man kan tillämpa och om det är fråga om individuell eller gruppundervisning. I det senare fallet spelar också gruppens storlek in.

6.7.2 KÖNSFÖRDELNINGEN

Hur könsfördelningen ter sig i konstundervisningen och vilka åtgärder som skulle kunna rätta till snävheter diskuterades också flitigt mellan respondenterna. Här en representant för en läroanstalt med flera konstarter:

” *Det [könsfördelningen] ser inte så dåligt ut om vi kollar på musik, till exempel musiklekis. Men om vi kollar på dansen och bildkonsten till exempel så, och då har vi inte bara balett vi heller men, där är nog bilden någonting helt annat. Och jag har nån gång börjat se över eller vi har medvetet sett över vårt material och kollat vad ger vi för bild av det, då vi ofta använder bilder där de är bara kvinnor och tjejer som är med som syns i de här bilderna, att hur ska de här killarna då liksom finna sig, hur ska de känna att det är riktat till dem. Där får vi nog en uppgift att försöka få fram manliga lärare och lyfta fram de killar som studerar.*

I citatet ovan nämns musiklekisen som en konstart med relativt jämn könsfördelning – trots att musiklekisgrupperna består av småbarn som förmodligen inte själva kunnat välja om de vill delta eller inte. Men i diskussionerna kommer det fram att många verksamheter är starkt enkönade, antingen ända från början med barn i 7–8 års ålder eller då framför allt pojkarna lämnar verksamheten vid 10–12 års ålder.

Det respondenten här beskriver beträffande material som riktar sig till flickor och frånvaron av manliga lärare brukar diskuteras i termer av representation. Representation handlar i detta fall om att det finns förebilder och exempel som eleven kan identifiera sig med. Det kan handla om att det i undervisningsmaterial finns

variation gällande kön och hudfärg eller att läraren till exempel har en annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen. I grund och botten handlar det om att kunna identifiera sig med andra och få stöd för sitt identitetsbygge. Det finns studier som visar att skolor med många etniska minoriteter där lärarkåren återspeglar elevunderlaget klarar sig bättre på många punkter jämfört med motsvarande skolor där lärarkåren inte återspeglar eleverna. Till exempel är en större andel av minoritets eleverna i program för högpressterande, färre i specialgrupper, och minoritets eleverna presterar bättre i delstatsproven (Grissom, Kern & Rodriguez 2015).

I en av intervjuerna berättar en manlig teaterlärare att hans grupper har fler pojkar än flickor och att de hade det redan när han tog över dem av en annan manlig lärare. En annan respondent konstaterar på tal om underrepresenterade grupper så här:

” *Jag tycker vi bör ha olika lärare, inte endast snälla tanter utan lite badboys också såna tatuerade killar som lärare. Olika typer av lärare.*

En annan viktig aspekt är förstås innehållet i undervisningen. Vissa verksamheter har en tydligare könsstämpling och lockar inte det andra könet, som i det allra flesta fall är pojkar. Slöjd är en konstart där uppdelningen mellan textilslöjd och trä- eller metallslöjd har en stark tradition av könsfördelning. Här en respondent inom slöjd:

” *Men pojkar har vi inte många, några nog men inte många [...] Det är mera textil som vi har och inte träslöjd eller hårda material, när vi inte fick lärare.*

6.7.3 BARN MED SÄRSKILDA BEHOV

En tredje kategori som diskuterades under träffarna var barn och unga med olika specialbehov. Många har erfarenhet av barn och unga med olika icke-rörelsehämmande funktionsvariationer, till exempel neuropsykiatriska variationer så som ADHD och ADD. I intervjuerna finns ganska varierande omdömen om hur konstundervisning har förverkligats för och med dem. Det bör tilläggas att de flesta är positivt inställda till att undervisa barn med funktionsvariationer men man vill känna till variationerna och många säger sig gärna gå på fortbildning för att lära sig mera om hur man kan anpassa undervisningen efter olika speciella behov. En ofta nämnd utmaning uppstår då lärarna inte blir informerade om elevens funktionsvariation och det utmanande beteendet inte får en förklaring förrän senare. En lösning på detta, som en av respondenterna lyfter fram, är att föra en tydlig dialog med föräldrarna ifall man lägger märke till något som försvårar undervisningen.

De som deltog i gruppintervjuerna ger också gärna undervisning till barn och unga med gravare funktionsvariationer. Viljan finns och man har även ordnat olika projekt för att erbjuda verksamhet för dessa barn och unga. Alla konstarter verkar kunna anpassas så att de passar alla elever, oberoende av funktionsvariation. Det som kan saknas hos lärarna är kunskaper i specialpedagogik. Ett annat problem är att rätten till skolgångsbiträde som barn och unga har i skolan inte gäller för fritidsverksamheter. Det behövs med andra ord mer resurser för att barn som behöver skolgångsbiträden ska kunna ta del av konstundervisningen utanför skoldagen.

Det finns sammanfattningsvis ett genuint intresse för att öka tillgången på konstundervisning för underrepresenterade grup-

per. Man betonar att det handlar om lågtröskelverksamhet och att man har dörrarna öppna för alla.

De senaste åren har det bland annat inom projektet ArtsEqual samt delprojektet Floora, forskats mycket i hur invandrarbarn och unga deltar i konstundervisningen samt hur man kunde överbygga de hinder som finns. Den främsta lärdomen av Floora är att uppsökande verksamhet i samarbete med kommunala aktörer ger önskat resultat. Detsamma gäller även för ekonomiskt och/eller socialt utsatta barn och unga. Många aktörer har också genom olika arrangemang kunnat erbjuda frielevsplatser. Anpassad undervisning för minoritetsgrupper är också ett fungerande koncept. Detta gäller även för att hålla med pojkar i sådan verksamhet som av en eller annan anledning uppfattas som feminin.

Beträffande barn och unga med lindriga specialbehov krävs en öppen dialog mellan lärare och föräldrar för att få kännedom om undervisningens ramvillkor och mål. Gällande gravare funktionsvariationer behövs mera specialpedagogik, specialpedagoger och assistenter.

6.8 KONSTART OCH VERKSAMHETSMODELL

Sju av de nio konstarter som hör till den grundläggande konstundervisningen finns med i denna rapport: bildkonst, cirkuskonst, dans, musik, ordkonst, slöjd och teaterkonst. Orsakerna att arkitektur och mediekonst saknas är att dessa har en mycket marginell undervisning på svenska eller ingen alls.

6.8.1 GRUPPUNDERVISNING OCH ENSKILD UNDERVISNING

Inom konstundervisningen skiljer man på individuell undervisning och gruppundervisning. Musikundervisningen är i regel individuell men det förekommer också samspelsövningar. Detta beror på att det auditiva elementet är centralt när man lär sig att spela ett instrument och det är viktigt att läraren hör när eleven spelar. Det finns förstås också musikundervisning där man övar i grupp och även sådan där man får undervisning både ideellt och i grupp, till exempel i rockskolor och inom folkmusiken.

Inom de övriga konstarterna är det gruppundervisning som gäller. Man kan skilja mellan gruppundervisning där eleverna jobbar självständigt men i samma utrymme och gruppundervisning där alla jobbar tillsammans, som en enda grupp. Inom teatern är gruppdynamiken av speciellt stor betydelse eftersom konstformen bygger på ett samspel mellan deltagarna. På frågan om vilken betydelse gruppstorleken och dynamiken har för undervisningen, ges följande svar:

” Respondent1: Jag tycker också att för de mindre, till fjärdeklassister, är 12 jättebra som maxantal, deras koncentration räcker inte för mera än för 12. [...] Femte-sjätteklassister är nästan vuxna, det är en

helt annan grej, någonting händer där, dom springer inte längre och dom är jättelugna. [...]

Respondent2: Det är roligt för sen när du har exempelvis 7 ungdomar eller barn i samma utrymme så händer det någonting magiskt. Det blir ett gäng och det blir energi i rummet och kan man på något sätt börja jobba. Före det med 5 redan så beror det på om det är 5 bra typer så händer det. Men jag sku nog också säga att mellan 7 och 12 och just mellan 10 och 12 är perfekt för då du har över 12 och du ska göra en pjäs är det svårt att ha 13, 14 bra roller.

Respondent1: Med teater är det så mycket grupparbete, om man jämför med bildkonst eller dans så har det inte så mycket att göra med samarbete. Det är väldigt viktigt att de som är i gruppen kan hitta sin plats.

Det tycks krävas stor koncentrationsförmåga av eleverna för att få en teatergrupp att fungera. Med tanke på det, blir det extra angeläget att ha ett lämpligt utrymme utan distraktioner för undervisningen.

Frågan om individuell undervisning kontra gruppundervisning är särskilt viktig inom musiken. De offentligt stödda kulturskolorna i Sverige får i följande citat exemplifiera vissa farhågor inom musiken. Diskussionen gäller i vilken mån man ska gå in för gruppundervisning:

” Resp1: För risken är ju att vi hamnar på svenska kulturskolan också, och det vill vi inte, där det är 66 elever på en tjänst, inte 23. Ungarna får i praktiken om man räknar noga 16,67 minuter undervisning per vecka om vi har 45.

Resp2: Tror du det räcker med 66? Jag tror dom närmar sig 100 en del.

Resp1: Det beror på var du är. Jag var på studiebesök till Sigtuna Märsta kulturskola. Så frågade jag hur tycker du att det är här? 'Jo vi har det ganska bra, vi får fortfarande ha soloundervisning.' Och jag pratade med en rytmikpedagog som är lärare på musikhögskolan i Stockholm. Jag tänkte ta hit henne som föreläsare i höst. Och så pratade vi om verksamheten och hon blev ganska chockad när hon fick veta att vi undervisar 35 gånger 45 minuter i året åt våra ungar. Det får dom inte på musikhögskolan; dom får kanske 20, 24 lektioner och vi har 35. Vi ska vara väldigt nöjda med det vi har på många sätt för omvärlden har ändrats till det negativa kan man säga.

Här beskrivs det unikaledundervisningen vid den finländska musikinstitutet. Jämförelsepunkten är en kulturskola i Sverige, där man är nöjd att än så länge få erbjuda enskild undervisning åt eleverna. Kulturskolan i Sverige har fått kritik för att möjligheten att få individuella lektioner är begränsad. I ett examensarbete konstateras att gruppundervisningen i kulturskolan inte räcker till för att ge de nödvändiga färdigheterna och upprätthålla intresset för en yrkeskarriär i Sverige. Den yrkesförberedande utbildningen är möjlig nästan enbart via icke-subventionerade privata musikskolor där föräldrarna står för kostnaderna (Lindberg Karlsson 2018, 38). Det är anmärkningsvärt att barn och unga som studerar vid de finländska musikinstitutet får betydligt fler enskilda lektioner än studerande vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm.

Även vid våra musikinstitut har man lagt märke till att man i Sverige uppskattar den musikundervisning som ges inom den grundläggande konstundervisningen i Finland:

” Respondent1: Ni har en ganska stor andel ungdomar som ändå fortsätter studierna i konst men de riktar sig ganska mycket till Sverige. Är det så [namn]?

Respondent2: Dom senaste åren har det varit så. Och för närvarande har vi också ett fenomen i Sverige där man har svårt att rekrytera rikssvenskar till konstutbildningarna. Dom ser att vi har en god grund hos våra elever så man tar gärna emot finländare till musikhögskolorna och danshögskolorna. De har en god grundutbildning som inte finns i Sverige.

6.8.2 OJÄMLIKHET MELLAN KONSTARTERNA OCH VERKSAMHETSMODELL

Som tidigare konstaterats finns en strukturell ojämlikhet mellan de olika konstarterna. I gruppintervjuerna uppmärksammas detta i många fall. Likaså diskuteras hur orättvist det är när en del är berättigade att få statsunderstöd, medan andra blir utan.

De aktörer som både håller på med en mindre populär konstform och tillhör det fria fältet upplever att de är dubbelt hämmade. Det kan till och med gå så långt att deras existensberättigande ifrågasätts. I ett fall nämner en respondent hur en representant för en finansiär ifrågasätter aktören som producent av konstundervisning, trots att föreningen varit aktiv i cirka fem år och har flera grupper inom den grundläggande konstundervisningen.

” Det frågas alltid varför inte musikinstitutet har den här verksamheten. Varför ger ni inte det här till någon annan? Och det känns lite som om man ifrågasätter att vi har byggt upp en jättefin verksamhet och sen sitter då [en bidragsgivares ombudsman] och tycker att vi inte borde ha den. Han tyckte också att vi sku ge den till [föreningsnamn] och tyckte

att [föreningsnamn] var ett stort kulturhus och jag sade att det är vår medlemsförening och dom har nog inte intresse. Det är nog mera att ifrågasätta varför [bidragsgivaren] tycker att dom har rätt att tycka att vi ska ge vår verksamhet till nån annan. Och varför vill dom att vi ska ge den till nån som inte är intresserad av att upprätthålla en verksamhet som vi har byggt upp och som vi är intresserade av att ha? [...]
Jag ser det som om andra konstarter än musik måste kämpa dubbelt så hårt för att existera.[...] Medan musik är gammalt på det sättet att alla accepterar att det är en jättefin konstform och att det är jättefint att studera musik. Men sen om du till exempel studerar [ämne] så det är bara en sån där liten rolig grej eller om du studerar [ämne] är det liksom också en liten hobby men det ses inte på samma sätt som en konstform.

En fråga som diskuterats i någon mån är varför inte alla läroanstalter ordnar läroplansenlig undervisning, det vill säga arbetar inom den grundläggande konstundervisningen. En orsak kan vara att syftet med verksamheten inte är förenligt med de krav som den grundläggande konstundervisningen ställer. Här en verksamhetsledare för en skola som fungerar inom de kommunala ungdomstjänsterna:

” ...om vi skulle skaffa grundläggande konstundervisningens status så skulle det också binda våra händer i viss mån beträffande verksamheten. Nu kan vi ordna väldigt mångsidig verksamhet. Vi har en examensinriktad linje där eleverna i princip gör samma arbete som under grundläggande konstundervisning men det är inte obligatoriskt för alla. Vi har också en aspekt av fri konstskola i verksamheten. Vi förpliktigar alltså ingen att eftersträva examen utan uppmuntrar det. Detta möjliggör tröskelfri pedagogik men också högprofilerad pedagogik. Och det skulle troligtvis inte vara möjligt att ordna eftersom bildningsväsendet måste kontrollera

*läranderesultat inom grundläggande konstundervisning och då skulle vi hamna tvinga elever som bara vill ha det som en hobby att göra examen.**

Det ska tilläggas att respondenten i fråga har mångårig erfarenhet av att dra grundläggande konstundervisning inom samma konstart på en annan ort. Den nuvarande verksamhetsformen möjliggör alltså för skolan att fungera både inom formell och icke-formell konstundervisning. Denna positionering inom båda världarna möjliggörs av att det uttryckligen är fråga om en verksamhet inom ungdomstjänsterna. En liknande kombination av lågtröskelverksamhet och examensinriktad verksamhet inom samma organisation är troligtvis svår om inte omöjlig att få att fungera i andra organisationstyper, särskilt då finansieringen för högprofilerade skolor är bunden till statsandelar.

6.9 FRÅGAN OM ANSVAR

Man kan på goda grunder ställa sig frågan vem som ska ansvara för att barn och unga ska ha möjlighet att ta del av konstundervisning. Är det kommunen eller läroanstalterna? Är det staten eller stiftelserna och fonderna? Frågan dryftas i några av intervjuerna som svar på frågan hur man kunde utöka utbudet av konstarter. En rektor resonerar på följande vis:

” Frågan är vems är ansvaret? Det här gänget som sitter här? [...] Jag tror att det här måste diskuteras på en annan nivå också. Det måste finnas riktlinjer för vad är tillräckligt, vem ansvarar och hur ska kommunen tillgodose såna här saker. Och sedan vill jag kompa det här

som har sagts här före att det behöver vara olika samarbeten mellan kommunerna. [...] Jag vill inte på något sätt frånta oss ett ansvar att se till att det finns brett utbud, men vi vet att det är svårt för rektorerna att gå runt och föreläsa om att det borde finnas bredare utbud [...] Det borde vara centralstyrt, det finns en förväntning på kommunen att ordna och sedan kan vi hjälpa till.

Tanken om att kommunen borde ha ett helhetsansvar för konstundervisningsutbudet återkommer i många intervjuer. I citatet påpekas att ansvaret borde diskuteras på en annan nivå och att det borde finnas riktlinjer och förväntningar. Utan klara riktlinjer krävs ett aktivt grepp av kommunen och i många intervjuer diskuteras huruvida den egna orten har en kulturstrategi och om konstundervisningen ingår i den. Konstfostrans ställning på lokal nivå bestäms till stora delar av den betydelse kulturpolitiken har och vilken roll konstundervisningsaktörerna ges. Det finns många sätt för kommunen att befrämja konstfostran, av vilka alla inte kräver stora budgetmedel. Ett sätt är att främja konstundervisningsutbudet genom att låta göra en kulturläroplan där konstfostran ordnad av konstundervisningsaktörerna ingår. Ett annat är att skapa och upprätthålla ett nätverk för de olika aktörerna på orten.

Samtidigt är det ett faktum att så länge konstundervisningen uppfattas som en extra tjänst istället för något kommunen måste ordna finns risk för att strategierna för utökning av utbud uteblir. I en intervju diskuteras vi hur man kunde skapa ekonomisk hållbarhet för olika aktörer på konstundervisningsfältet och om kommunens ansvar:

” Moderator: Men man kunde säga att bollen ligger hos beslutsfattare ganska långt då beträffande en sån här eventuell omstrukturering?

Respondent: Det heter att ett land ska med lag byggas. Och när lagen inte är riktigt genomtänkt så blir [...] dess regleringsinverkan eller effekt svag. Och nu för tillfället har vi en situation där vi har i och för sig en jätteädel tanke bakom den här lagstiftningen, men den förverkligas väldigt illa på grund av att det finns lite [...] gjutfel i den där lagen. Överlappningar och den förpliktiga inte kommunerna till vissa saker utan den ger frihetsgrader. Då blir det som det blir. Somliga är i bättre ställning än andra. Men skulle lagstiftningen vara mera tvingande så skulle vi säkert slippa de här skevheterna.

Respondenten menar här att det vore skäl att se över lagstiftningen för att säkerställa ett brett utbud av konstarter i kommunerna. Den ”jätteädla tanke” avser lagen om grundläggande konstundervisning. Problemet är dock, enligt respondenten, att musiken på grund av de långa anorna har en klar fördel på många orter. Lagen om kommunernas skyldigheter kunde formuleras om. Man kunde till exempel förplikta kommunerna att erbjuda undervisning i X antal konstarter om antalet barn och unga är Y.

Den lagstadgade kulturtjänsten bibliotek tas upp i en annan intervju:

” *Frågar man i [kommunnamn] till exempel hur mycket dom satsar så är det i princip noll förutom biblioteket som är lagstadgat. Det är den kulturverksamhet som finns. Sen sköter kyrkan och församlingen om lite kör och musikal och så. Och that's about it! Hur man ska organisera den här typen av verksamhet, vem man ska rikta sig till och vem som ska betala, det är dom stora frågorna. Jag vet bara från skolans sida eftersom*

jag har försökt få nya tjänster och betala mera löner så vet jag ungefär hur bra [det beslutande organet] tar emot förslagen när dom säger att jag borde spara lite istället. Så det blir praktisk verklighet som kommer emot.

Det är ett beskrivande citat för hur situationen i värsta fall kan se ut på en mindre ort: kommunen gör vad den måste men inget utöver det. Konstverksamhet för barn och unga sköts av några privata aktörer. Den svåra frågan är vem som ska betala för ny verksamhet eftersom den offentliga sektorn saknar resurser. Däremot kan det finnas privata medel att söka på kort sikt, men frågan är om de privata medlen fördelas till verksamheten på lång sikt.

När välfärdsreformen äger rum år 2023 flyttas ansvaret för social- och hälsovården till välfärdsområdena. Detta har öppnat upp för diskussioner om kommunernas framtida roll. I intervjun med tre kommunala beslutsfattare diskuteras att det faktum att kommunen slipper välfärdstjänsterna kan innebära att det finns mera utrymme för kultursidan i kommunerna:

” Respondent1: Man måste sköta det lagstadgade så hur finns det pengar för kultur och den biten? [...] Om skolor och dagvård, förlängd läroplikt kostar, hur ska vi ha pengar i framtiden?

Respondent2: Bra fråga! [skratt]

Respondent1: Hur ska vi ha pengar till det som är kiva och guldkant och allt det i framtiden när pengarna från kommunerna stryks?

Intervjun fortsätter med att två av beslutsfattarna uttrycker rädsla för att fritidsnämnden slås ihop med utbildningsnämnden vilket

skulle innebära en ännu mindre roll för kulturpolitiken i kommunen. Det medges också i intervjun att kulturfrågor har en marginell roll i samtliga nämnder, särskilt i förhållande till skola och dagvård i bildningsnämnden men också idrott i fritidsnämnderna. Samtidigt har alla tre kommuner ett brett utbud av olika konstarter. När frågan ställs om hur kommunen kunde hjälpa att öka närhet och tillgänglighet till konstundervisning ges följande svar:

” Hemskt enkelt! Det finns ett svar: tredje sektorn. Stöd mera tredje sektorn. Stan kan inte arrangera allt men stan kan understöda föreningar. [Kommun] är så brett geografiskt och det finns centrum och där är förstås enklare att ha sånt. Men de behövs också [...] ut i bildningscentrum så därför ska man använda dom till annat. Det ska liksom finnas och det är med hjälp av föreningar. Alla vill int och har int råd att delta i dyra ishockeyn eller ridning vad det än är. Det behövs också lågtröskel, nån kallar det till höntsä (strunt), eller något annat som inte har målet riktat på att bli störst bäst och vackrast eller mest känd. Utan att få bara göra tillsammans med kompisar men skapa och sjunga och vara kreativ och då är nog föreningar dom som kan. [...] Stan kan inte vara den som ordnar allt men stan kan möjliggöra en massa.

Sammanfattningsvis anser de flesta konstundervisningsrespondenter att kommunerna borde axla ett större ansvar i fråga om konstfostran. Den säkraste lösningen skulle vara att förplikta kommunen till detta genom lagstiftning. I intervjun med kommunala beslutsfattare framgår att konsten och kulturen har en marginell roll i beslutsfattandet. På basis av intervjun verkar det inte finnas förutsättningar för att kommunerna skulle ordna mera konstundervisning utöver den befintliga.

7 Sammanfattande diskussion

Målet med denna rapport är att undersöka hur aktiva aktörer inom konstundervisningen uppfattar verksamhetsförutsättningarna och utvecklingspotentialen på fältet. Mer specifikt är avsikten att se vilka utmaningar som hindrar positiv utveckling från att få fram lösningar på utmaningarna. Frågeställningen för undersökningen lyder: Vilka möjligheter och utmaningar finner konstundervisningsaktörer i att utveckla konstundervisningen för barn och unga på svenska i Finland?

Resultaten visar tydligt att det på fältet finns ett intresse att utveckla den egna verksamheten. Några av hindren för en sådan utveckling är organisatoriska. Framför allt de små aktörerna på det fria fältet uppfattar långsiktighet som en stor utmaning som har att göra med osäker och kortsiktig finansiering. Andra respondenter ser att små aktörers verksamhet i för stor utsträckning vilar på några få eldsjälar. Det ges också ekonomiska argument för att det skulle vara mer kostnadseffektivt med en eller några stora läroanstalter än många små fristående enheter.

Samtidigt finns en oro hos mindre läroanstalter för vad sammanslagningar skulle innebära i praktiken. Många representanter för mindre konstarter uttrycker rädsla för att förlora sin autonomi i en större organisation och för att konststartens särskilda behov inte skulle uppfyllas.

Också inom medborgarinstituten finns en viss oro över att konstundervisningsverksamhet på grund av exempelvis ekonomiska skäl eller omprioritering läggs ned. På många små orter har medborgarinstituten en central betydelse som konstfostrare. Konstundervisningen inom den fria bildningen har varierande ställning på olika orter.

Samarbete sker på många olika nivåer. Det finns etablerade samarbetsforum, såsom takorganisationer för enskilda konstarter, förbundet för grundläggande konstundervisning (TPO-liitto) och lokala samarbetsnätverk. En utvecklingsmöjlighet är att skapa regionala, konstartsöverskridande samarbetsforum för att hitta lösningar på olika utmaningar, till exempel tillgänglighetsproblem.

Den ekonomiska biten är speciellt svår för det fria fältet, som redan konstaterats. Beroendet av stiftelsers och fonders bidrag är stort. Av avgörande betydelse är om denna finansiering fortsätter eller om man lyckas få en del av de kommunala eller statliga medlen. Man kunde också fråga sig vilket ansvar fonderna och stiftelserna har gentemot det fria fältet. Det skulle uppfattas som ansvarslost att dra tillbaka finansieringen och detta skulle förmodligen leda till att många läroanstalter skulle tvingas lägga ned verksamheten. Samtidigt är det ett faktum att grundläggande konstundervisning på finskspråkiga orter finansieras nästan uteslutande statligt eller kommunalt. Till exempel Suomen

kulttuurirahasto ger inga verksamhetsbidrag för grundläggande konstundervisning. Talande är också att i Tiia Luomas (2020) undersökning om grundläggande konstundervisning meddelar 79 procent av läroanstalterna att de inte får privata bidrag. Man kan anta att på finlandssvenskt håll har kommunernas roll som finansiärer blivit bristfällig på grund av de privata bidragen.

De kommunala medlen är tyvärr inte heller fullkomligt säkra utan beror på prioriteringar i den kommunala ekonomin och på hur konstundervisning för barn och unga prioriteras. Det är många som berättar om verksamhet under skrala förhållanden i kommunala läroanstalter. SA-läroanstalterna kan också råka i knipa om de kommunala bidragen minskar.

Lärarbrist är ett tema som de flesta respondenterna har erfarenhet av. Utbildningsmöjligheterna i de flesta konstarterna är begränsade i Finland, speciellt på svenska. Det finns framför allt få svenskkunniga lärare, vilket utgör ett hinder för konstundervisning på svenska. På många tvåspråkiga orter går barn därför i konstundervisning på finska. Det är vanligt att gruppundervisande lärare är frilansare och att många läroanstalter, med bara några grupper, har svårt att hålla kvar lärarna. Överlag är lärarbristen en svår ekvation att lösa. Inte minst inom de mindre konstarterna behövs dels fler utbildningsanstalter, dels fler arbetsplatser.

Ett genomgående tema i materialet är upplevelsen av att konstundervisningen inte åtnjuter tillräckligt högt anseende. Detta tar sig uttryck i till exempel att föräldrar inte ser skillnad mellan läroplansenlig konstundervisning och annan verksamhet. Flera aktörer har ordnat kampanjer bland olika målgrupper för att öka kännedomen om grundläggande konstundervisning. Frågan är hur sådana kampanjer uppfattas och hur målgrupper

och intressenter (t.ex. beslutsfattare, tjänstemän och finansiärer) överhuvudtaget uppfattar konstundervisningen. Detta är intressant för vidare forskning.

Enligt intervjuerna är skolorna (grundskolorna/gymnasier-na/yrkesinstituterna) i en nyckelposition när det gäller att rekrytera elever till konstundervisningen. För att främja de olika aktörernas lika möjligheter att rekrytera elever krävs koordinering mellan berörda parter. Konstundervisningen kunde ses som en resurs inom de kommunala skolorna och ett fördjupat samarbete har på flera håll visat sig givande. Att skapa bindande samarbetsavtal mellan utbildningstjänsterna och kulturtjänsterna i kommunerna är lösningen för att få till stånd ett fruktbart samarbete mellan ortens daghem, skolor och närliggande konstundervisningsaktörer. Kulturläroplanen är ett exempel på ett sådant avtal. Utbildningsnämnden och kulturnämnden (eller motsvarande) innehar en central roll i att skapa ett sådant avtal.

Att öka tillgängligheten på glesbygden är en utmaning. I flera intervjuer konstateras att man kunde starta undervisning på mindre orter och hoppas kunna rekrytera elever till verksamheten. Ett förslag är att kartlägga intresset innan man kör igång verksamheten och använda sig av befintliga nätverk för att engagera föräldrar i att möjliggöra verksamheten. På många håll i Svenskfinland finns det icke-formell konstundervisning som har en viktig funktion som konstfostrare och traditionsbevarare. Kommunikationskanaler mellan dessa och etablerade läroanstalter skulle till exempel skapa förutsättningar för skickliga elever att fortsätta inom grundläggande konstundervisning.

Finlandsmodellen för hobbyverksamhet har betytt både möjligheter och utmaningar för de intervjuade. Några har jobbat

inom den och är nöjda medan andra ser det som en konkurrent till den egna verksamheten. Flera anser att det är bra att ordna kostnadsfri hobbyverksamhet i samband med skolan. Stor potential ses i konstfostran för småbarn i samband med daghemmet, men tyvärr ordnas den på få orter i dagsläget.

I intervjuerna framkommer en önskan om att underrepresenterade grupper i större utsträckning får ta del av konstundervisning. Andelen barn och ungdomar med invandrarbakgrund borde höjas, men många aktörer vet inte hur de ska gå till väga. Uppsökande rekrytering, anpassad verksamhet och flerspråkig verksamhet är några av de förslag som ges i intervjuerna. Det är viktigt att nu hitta lösningar för att säkerställa att det vid våra läroanstalter i framtiden finns lärare som representerar mångfald både beträffande kön och etnicitet.

För att justera skevheter i könsfördelning föreslås fler manliga lärare i sådana verksamheter som tenderar att vara flickdominerade. En annan möjlighet är att lyfta fram sådant innehåll i undervisningen som tilltalar pojkar. I intervjuerna framgår också en önskan om att kunna erbjuda mera konstundervisning för barn med grava funktionsvariationer. Här borde samhället komma emot genom att erbjuda assistenter under lektionerna. En annan uttrycklig önskan är att lärare borde få fortbildning i specialpedagogik.

En skiljelinje mellan musiken och de övriga konstarterna finns mellan enskild undervisning och gruppundervisning. I teaterkonsten är gruppdynamiken och lärarens pedagogiska färdigheter av speciellt stor betydelse då den kräver samarbete i skapandet. En annan skiljelinje mellan musiken och de övriga konstarterna är finansieringen. Det upplevs som orättvist att musikinstitutet

tilldelas en majoritet av statsandelarna medan de andra är beroende av bidrag eller kommunala medel.

Gällande verksamhetsmodell framgår det att grundläggande konstundervisning inte alltid är den mest ändamålsenliga undervisningsformen. Detta framgår i diskussionen om barn och ungdomar med svaga språkkunskaper som gör det svårt för dem att hänga med i gruppundervisningen. Ett annat exempel är då konstundervisning sker inom ungdomstjänsten som lågtröskelverksamhet och elever inte är intresserade av examensinriktad verksamhet.

I intervjuerna önskas att kommunerna ska ta ett större ansvar för konstundervisningen. Detta gäller såväl finansiering, koordinering, utrymmen och i förhållande till den grundläggande utbildningen och andra stadiet. Också statens ansvar åberopas att omfördela statsandelarna till förmån för alla konstarterna eller så att summan som delas ut årligen skulle bli större. De kommunala beslutsfattare som intervjuats ser inte att kommunen skulle ha möjlighet att arrangera konstundervisning, utan enbart stödja på olika sätt.

Kan undersökningens frågeställning anses vara besvarad? Ett spontant svar är ja och nej. Svaret är jakande gällande de största utmaningar som konstundervisningsaktörerna upplever. Gällande detta har en förståelse för konstundervisningsfältets förutsättningar presenterats. Däremot är identifiering av möjligheter till utveckling något mer problematiskt. I resultatkapitlet och diskussionen har olika förslag på lösningar givits, men att dessa skulle ha någon allmängiltig karaktär kan inte påstås. Under tecknad tror inte det finns några universella lösningar utan att utvecklingsarbetet måste ske utgående från lokala realiteter.

Långsiktiga lösningar på många av konstundervisningsfältets utmaningar beror i hög grad på andra samhälleliga aktörer. Beroendeförhållandet beträffande ekonomiska förutsättningar är en kategori för sig. I andra fall är samarbete och dialog synnerligen viktiga. Exempelvis behövs kommunens utbildningssektor för att utöka tillgängligheten till och kännedomen om konstundervisningen. Samarbete behövs också inom fältet både för kunskapsutbyte och samorganisering men också för att tillsammans påverka beslutsfattare och tjänstemän.

LITTERATUR:

RAPPORTER, VETENSKAPLIGA PUBLIKATIONER OCH ELEKTRONISKA KÄLLOR

- Ahrne, Göran & Apostolis Papakostas. 2002. Organisationer, samhälle och globalisering. Lund: Studentlitteratur.
- Bromley, Patricia & John W. Meyer. 2017. "They are all organizations': The cultural roots of blurring between the nonprofit, business, and government sectors." *Administration & Society*. 49:7, 939–966.
<https://doi.org/10.1177%2F0095399714548268>
- Eskola, Jari & Juho Suoranta. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Frey, James H. & Andrea Fontana. 1991. The group interview in social research. *The Social Science Journal*, 28:2, 175–187.
[https://doi.org/10.1016/0362-3319\(91\)90003-M](https://doi.org/10.1016/0362-3319(91)90003-M)
- Garoff, Lasse (2019) Mer än en hobby – En kartläggning av den grundläggande konstundervisningen på svenska i Finland. Helsingfors: Svenska kulturfonden.
<https://www.kulturfonden.fi/publikationer/>
- Grissom, Jason A., Emily C. Kern & Luis A. Rodriguez. 2015. "The "representative bureaucracy" in education: Educator workforce diversity, policy outputs, and outcomes for disadvantaged students." *Educational Researcher* 44, 185–192.
<https://doi.org/10.3102%2F0013189X15580102>
- Konstuniversitetet. 2022. Fristående pedagogiska studier för lärarbehörighet.
<https://www.uniarts.fi/sv/utbildningsprogram/fristaende-pedagogiska-studier-for-lararbehorighet/>
- Lindberg Karlsson, Gunilla. 2018. Räcker gruppundervisning? En jämförelse mellan professionella orkestermusikers tidiga studier och Kulturskoleutredningens undervisningsmål. Examensarbete. Stockholm: Kungliga Musikhögskolan.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1195494/FULLTEXT01.pdf>
- Linnavalli, Tanja. 2019. Effects of musical experience on children's language and brain development. Helsingfors universitet.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/279375/Effectso.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Luoma, Tiia. 2020. Grundläggande konstundervisning. Utredning om anordnandet av grundläggande konstundervisning läsåret 2019–2020. Utbildningsstyrelsens rapporter och utredningar. 2020:4b
<https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/grundlaggande-konstundervisning-2020>

Martens-Seppelin, Monica. 2022. Ordkonst – framtidens utbildningsvägar och arbetsfält. Helsingfors: Svenska kulturfonden.
<https://www.kulturfonden.fi/publikationer/>
 Morgan, David L. 2011. Focus Group Interviewing. I Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (red.) Handbook of Interview Research. Context and Method. Sage Publications: Thousand Oaks, 141–159.
 Sundblom, Dan. 2020. "Nedläggning bland nya och gamla föreningar." Sosiologia. 57:3, 246–259.
<https://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/57/3/nedlaggn.pdf>
 TPO-liitto. 2022. Tietoa taiteen perusopetuksesta. Hämtad 2.6.2022.
<https://artsedu.fi/taiteen-perusopetus/>
 Undervisnings- och kulturministeriet. 2022. Finlandsmodellen för hobbyverksamhet. <https://okm.fi/sv/finlandsmodellen>
 Westerlund, Heidi, Sari Karttunen, Kai Lehtikainen, Tulikki Laes, Lauri Väkevä & Eeva Anttila. 2021. "Expanding professional responsibility in arts education: Social innovations paving the way for systems reflexivity." International Journal of Education & the Arts, 22:8, 1–19. <http://doi.org/10.26209/ijea22n8>
 Yle. 2021. Junnufutiksen harrastajamäärät kovassa laskussa koronavuoden aikana – seuroilla huoli yläkouluikäisistä, Palloliitolla alle 10-vuotiaista.
<https://yle.fi/urheilu/3-11942175>

STATISTIK

Statistikcentralen. 2020. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Vuosikatsaus 2019. Helsingfors: Statistikcentralen
http://www.stat.fi/til/vaerak/2019/02/vaerak_2019_02_2020-05-29_tie_001_fi.html
 Utbildningsstyrelsen. 2020. Taiteen perusopetuksen yksikköhinnat ja valtionosuuden laskennallinen peruste vuodelle 2021
<https://vos.oph.fi/rap/vos/v21/v08yk6l21.html>

LÄROPLANSGRUNDER, LAGAR OCH FÖRORDNINGAR

Grunderna för läroplanen för grundläggande konstundervisning
<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/grundlaggandekonstundervisning>
 Grunderna för läroplanen för grundläggande utbildning
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_laroplanen_for_den_grundlaggande_utbildningen_2014.pdf

Grunderna för planen för småbarnspedagogik
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna-forplanen-for-smabarnspedagogik-2018_0.pdf
 Grunderna för gymnasiets läroplan
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2019.pdf
 Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter (1989)
<https://lapsiasia.fi/sv/konvention-om-barnets-rattigheter>
 Förordningen om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet (986/1998)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980986>
 Lag om grundläggande konstundervisning 633/1998
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980633>
 Lag om kommunernas kulturverksamhet 166/2019
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190166>

DEFINITIONER AV CENTRALA BEGREPP SOM BERÖR GRUNDLÄGGANDE KONSTUNDERVISNING

FRI BILDNING

En utbildningsform som kontrolleras av Utbildningsstyrelsen. Den fria bildningen förverkligar principen om livslångt lärande. Undervisningen ska stödja individers mångsidiga utveckling, välmående och välfärd och främja demokrati, pluralism, hållbar utveckling, kulturell mångfald och internationalism. Riktas i första hand till personer som har fullgjort grundutbildningen, men det finns numera sällan en lägre åldersgräns för att delta i undervisningen. Den grundläggande konstundervisningen omfattas sedan år 2010 i lagen om den fria bildningen.

FÖRDJUPADE STUDIER

De studier inom den fördjupade lärokursen som enligt läroplansgrunderna formuleras enligt följande: "Syftet med de fördjupade studierna är att bredda eller inrikta studiemöjligheterna. I de fördjupade studierna i den fördjupade lärokursen i konstarten ingår ett slutarbete". Då en elev har absorberat de fördjupade studierna kan hen få avgångsbetyg från hela lärokursen.

GRUNDLÄGGANDE KONSTUNDERVISNING

En utbildningsform som kontrolleras av Utbildningsstyrelsen. För att

utbildningen kan kallas "grundläggande konstundervisning" krävs att särskilda kriterier uppfylls. Utbildningsanordnaren bör se till att det finns en fastställd läroplan. Utbildningsanordnaren själv fastställer läroplanen då ministeriet har beviljat statsandelar för verksamheten. I övriga fall är det kommunen som fastställer läroplanen. Läroplanen bör bygga på Utbildningsstyrelsens läroplansgrunder. Riktas i första hand till barn och unga.

GRUNDSTUDIER

De studier inom den fördjupade lärokursen som enligt läroplansgrunderna formuleras enligt följande: "Syftet med grundstudierna i den fördjupade lärokursen är målmedveten övning och långsiktigt utvecklande av de färdigheter som är centrala inom konstarten". Redan uppnådda färdigheter bör beaktas.

KONSTART

De konstarter som regleras av grunderna för läroplanen gäller nio områden: arkitektur, bildkonst, slöjd, mediekonst, musik, ordkonst, cirkuskonst, dans och teaterkonst. Denna ordningsföljd är vedertagen och den följer den alfabetiska ordningen på finska. Gemensamt för alla konstarter är att de omfattar individuellt skapande och konstnärligt uttryck.

LAGSTIFTNING

All formell utbildning bygger på normer, lag och förordning. I regel sköts beredningen av lagstiftningen vid undervisnings- och kulturministeriet, medan verkställigheten sköts av Utbildningsstyrelsen. Olika utbildningar har sina egna lagar, men normerna kan också vara överlappande. Lagstiftningen omfattar även finansieringen som består av statsandelssystemet. Grundläggande konstundervisning ingår också i lagstiftningen om den fria bildningen med motsvarande finansieringssystem.

LÄROANSTALT (ÄVEN LÄROINRÄTTNING)

Den aktör som förverkligar undervisningen. En utbildningsanordnare kan ha flera tillstånd att ordna utbildning och kan hålla sig med flera läroanstalter. Ofta har läroanstalten ett namn som avviker från utbildningsanordnarens namn. Läroanstalten behöver inte vara en juridisk person men utgör en egen bokföringsenhet. Läroanstalten bör ha en person som ansvarar för utbildningen (oftast en rektor) och en direktion som fattar beslut gällande undervisningens innehåll.

LÄROKURS

Lärokurs är den övergripande studiehelhet som beskrivs i läroplanens målsättningar. Enligt förordningen

om grundläggande konstundervisning fördelas lärokurserna i allmän lärokurs och fördjupad lärokurs. Utbildningsanordnaren beslutar om undervisningens omfattning enligt grunderna för läroplanen. Då samtliga delmål som beskrivs i läroplanen har uppnåtts har eleven absorberat hela lärokursen. För fullgjord lärokurs erhåller eleven avgångsbetyg. I det tillstånd att ordna utbildning som beviljas av ministeriet definieras också lärokursen (allmän, fördjupad eller bägge lärokurserna) som tillståndet gäller. T.ex. ska alla musikinstitut som har beviljats utbildningstillstånd av ministeriet göra upp sin läroplan enligt grunderna för den fördjupade lärokursen.

LÄROPLAN

Utbildningsanordnaren gör upp läroinrättningens läroplan på basis av Utbildningsstyrelsens läroplansgrunder. Läroplanen definierar utbildningens mål och undervisningens utformning och målsättningar. Enligt Utbildningsstyrelsens läroplansgrunder bör undervisningen fortskrida från nivå till nivå och vara indelad i ändamålsenliga studiehelheter. Eleven ställer sina mål individuellt och utgående från sina förutsättningar att bedriva studierna. Ofta kompletteras utbildningsanordnarens läroplan med en individuell läroplan som bygger på elevens personliga preferenser.

LÄROPLANSGRUNDER

Grunderna för läroplanen för den grundläggande konstundervisningen administreras och publiceras av Utbildningsstyrelsen som med jämna mellanrum förnyar grunderna med hänsyn till hur samhället förändras och hur utbildningen bör utvecklas. Läroplansgrunderna har status av lag och förordning och utbildningsanordnarna bör följa dem.

SMÅBARNSPEDAGOGIK ELLER SMÅBARNSFOSTRAN

Undervisningen för barn i åldern 0–6 år följer en struktur som utbildningsanordnaren bestämmer utgående från tillbudsstående resurser och lokala målsättningar. Strikt taget är småbarnspedagogiken inte en del av grundläggande konstundervisning och dess resurser ska inte finansieras ur statsandelarna. Men i synnerhet inom musikutbildningen har småbarnspedagogiken kommit att utgöra en organisk del av läroinrättningens undervisningsutbud, ”musiklekskola”. En del kommuner erbjuder konstundervisning inom ramen för förskoleundervisningen och dagvården. Det finns särskild lärarutbildning som är koncentrerad på småbarnspedagogik.

UTBILDNINGSANORDNARE

Juridisk person vars uppgift är att ordna utbildning (gymnasieutbildning,

yrkesutbildning, grundutbildning eller grundläggande konstundervisning) med stöd av lag eller undervisnings- och kulturministeriets tillstånd att ordna utbildning. Det kan vara fråga om en registrerad förening, en stiftelse eller en samkommun. Kommunen har kompetens att bestämma hur utbildningen inom kommunen ordnas. Kommunen kan själv vara utbildningsanordnare eller komma överens med ett privat samfund att detta sköter utbildningen i kommunens ställe. Ifall kommunen själv inte sköter utbildningen riktas statsandelarna direkt till det samfund som är utbildningsanordnare. Enligt lag kan också staten vara utbildningsanordnare, men i praktiken ordnar staten ingen grundläggande konstundervisning. Utbildningen får aldrig ordnas i syfte att uppnå ekonomisk vinst.

BILAGA 1

Frågeformulär som använts som grund för intervjuer med konstundervisningsaktörer

PRESENTATION

- 1.** Presentera dig själv och den organisation du jobbar för, bland annat hurdan finansieringsmodell ni har, antal elever och personal och verksamhetsområde.
Fältets hållbarhet
- 2.** Hur säkerställer man ett tillräckligt elevunderlag för konstundervisningen?
- 3.** Hur ser man till att det finns ett brett utbud av konstämnen att välja mellan?
- 4.** Vad borde göras för att det ska finnas tillräckligt med svenskkunniga lärare?

EKONOMI, ORGANISATION OCH SAMARBETE

- 5.** Hur kunde man nå långsiktig ekonomisk hållbarhet för konstundervisningsfältet som helhet?
- 6.** Vilka för- och nackdelar kunde regionala lösningar så som paraplyorganisationer och/eller nätverk ha för konstundervisningsaktörerna?
- 7.** Hurudant samarbete med andra aktörer skulle öka konstundervisningsfältets livskraft?

TILLGÄNGLIGHET

- 8.** Vissa kategorier är underrepresenterade i konstundervisningen (till exempel barn och unga med invandrarbakgrund, pojkar, och socioekonomiskt utsatta) Med vilka åtgärder kunde man få med underrepresenterade grupper till konstundervisningen?
- 9.** Hur kan man erbjuda konstämnen till barn med särskilda behov?
- 10.** Hur kunde man nå ut till barn och unga som pga avstånd har det svårt att ta del av konstundervisning?
- 11.** Övriga kommentarer.

